

Elämyksellisyys Berliinin sotahistoriallisissa matkailukohteissa

Julia Nurminen

Haaga-Helia ammattikorkeakoulu

Amk-opinnäytetyö

2022

Matkailun liikkeenjohdon koulutusohjelma

Tiivistelmä

Tekijä(t)

Nurminen Julia

Tutkinto

Restonomi

Raportin/Opinnäytetyön nimi

Elämyksellisyys Berliinin sotahistoriallisissa matkailukohteissa

Sivu- ja liitesivumäärä

37+0

Adolf Hitlerin noustessa valtaan vuonna 1933, hän halusi tehdä Berliinistä uuden mahtavan Saksan keskuksen ja aloitti useita mittavia rakennushankkeita. Toinen maailmansota kuitenkin syttyi vuonna 1939 ja kesti vuoteen 1945 asti, jonka jälkeen koko Saksa ja myös Berliini jaettiin neljän voittajavallan kesken. Neuvostoliitto miehitti idän ja Yhdysvallat, Ranska ja Iso-Britannia lännen. Idän ja lännen suurvaltojen välien kiristyessä, Neuvostoliitto rakensi muurin jakamaan itä- ja länsi-Berliinin vuonna 1961 ja Berliinistä tulikin kylmän sodan välisen jaon symboli.

Tässä opinnäytetyössäni tutkin kuutta eri Berliinin suosittua matkailukohdetta, joiden historia juontaa juurensa Hitlerin rakennushankkeisiin ja sitä kautta toisen maailmansodan ja kylmän sodan aikaan. Lisäksi tavoitteenani oli selvittää, miten elämyksellisyys tulee näkyviin näissä jopa synkissä matkailukohteissa ja mitkä tekijät kohteissa vaikuttavat elämyksen syntyyn. Tutkimuksen tulosten pohjalta pohdin, kuinka elämyskokemuksen syntymistä voisi kehittää tulevaisuudessa näissä matkakohteissa.

Opinnäytetyöni koostuu teoriaosuudesta sekä tutkimusosuudesta. Teoriaosuudessa käyn läpi Berliinin historiaa toisen maailmansodan taustoista aina kylmän sodan päättymiseen saakka ja lisäksi tarkastelen kuuden valitsemani matkailukohteen historiaa omissa luvuissaan. Käyn läpi myös elämysteorian elementit. Elämys itsessään syntyy vasta asiakaspalvelutilanteessa, mutta lopulta kokija määrittää kuitenkin itse oman elämyksensä. Kokemukseen kuitenkin vaikuttavat aina myös asiakkaan taustatekijät esimerkiksi kulttuuri.

Tutkimusmenetelmäksi valikoitui laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Lisäksi suoritin etnografista havainnointia itse paikan päällä Berliinissä maaliskuussa 2022 tutustuen näihin valitsemini matkailukohteisiin.

Tutkimustuloksissa nousi esiin se, että opastetuilla kierroksilla olleilla henkilöillä elämyksen elementit täytyivät huomattavasti useammin kuin heillä, jotka eivät olleet oppaan kanssa kohteessa. Lisäksi esimerkiksi liika kaupallisuus ja ihmispaljous olivat merkittäviä negatiivisia tekijöitä kohteen elämyksellisyyden kannalta. Omat havaintoni kohteista tukivat näitä asiakasarviointeja kohteista.

Lopuksi pohdin tutkimustulosten pohjalta, miten tulevaisuudessa elämyksellisyyttä kohteissa voitaisiin lisätä, kuitenkin ottaen huomioon kohteiden ristiriitainen historia ja kunnioittaen sitä.

Asiasanat

Berliini, elämyksellisyys, sotahistoria

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Historiaa kohteiden taustalla	3
2.1	Toinen maailmansota syttyy Euroopassa	3
2.2	Kylmä sota	4
2.3	Kohteiden valinta	5
3	Elämysteoria	12
3.1	Elämyksen määrittelyminen	12
3.2	Elämyskolmio	13
4	Tutkimus	17
4.1	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	17
4.2	Etnografinen havainnointi	18
4.3	Tutkimuksen tulokset	18
5	Tulokset ja pohdinta	28
5.1	Johtopäätökset	29
5.2	Oma oppiminen ja ammatillinen kehitys	29
	Lähteet	31

1 Johdanto

Berliini on kokenut kenties suurimmat vaikutukset 1900-luvun globaaleista poliittisista tapahtumista ja liikkeistä. Kaupunki on nähnyt molemmat maailmansodat, kansallissosialismin nousun ja tuhon sekä kylmän sodan ja kaupungin miehityksen ja jaon. Saksojen yhdistymisestä saakka kaupunki onkin ollut yksi Euroopan suosituimmista turistikohteista. (Butler & Suntikul 2010, 31.)

Sotien ja miehityksen vaikutukset kaupungin infrastruktuuriin ja sitä kautta turistikohteiden kehittämiseen on ollut kiistaton. Adolf Hitlerin ja hänen kansallissosialistisen puolueensa päästessä valtaan vuonna 1933, Hitler alkoi rakentamaan Berliinistä suur-Saksan pääkaupunkia ja rakennutti useita nykyäänkin suosittuja turistinähtävyyksiä, kuten esimerkiksi Tempelhofin lentoaseman sekä Berliinin Olympiastadionin. (Visuri & Luoto 2015, 7.)

Toisen maailmansodan jälkeen Saksa ja myös Berliini jaettiin sodan voittajavaltioiden kesken. Neuvostoliitto oli laskenut ns. ”rautaesiripun” Euroopan ylle ja erotti näin Itä-Berliinin lännestä. Ihmisten kuitenkin paetessa jatkuvasti länteen, Neuvostoliittolaiset rakensivat muurin erottamaan itä- ja länsi-Berliinin toisistaan. Muurista tulikin koko jaetun Saksan sekä myöskin koko kylmän sodan idän ja lännen välisen jaon symboli. Lopulta muuri murtui 9. marraskuuta 1989 ja samalla muurin murtuminen symboloi kylmän sodan aikakauden loppua. (BBC 2019.)

Sotamatkailun historia juontaa juurensa aina 1600-luvulle asti, jolloin ihmiset kävivät taistelupaikoilla katsomassa taisteluja. Yksi sotamatkailuun liitettävistä käsitteistä onkin ”dark tourism” eli ”pimeä turismi”, sillä usein sotaan liitetään kuolema ja loukkaantuminen. (Butler & Suntikul 2013, 19–20.) Stone ja Sharpley 2008, selittävät tutkimuksessaan, että ihmisiä on jo pitkään kiehtonut kohteet, jotka liittyvät jollakin tapaa kuolemaan tai kärsimykseen. (Stone & Sharpley 2008.) Dark tourism jätettiin kuitenkin käsitteenä työstä pois työn laajuuden ja tiukan aikataulun vuoksi, vaikka aihe muuten sivuaakin työssä käsiteltäviä aiheita.

Tässä opinnäytetyössä keskitytään tutkimaan kuutta sotahistoriallisesti merkittävää Berliinin matkailukohdetta. (TripAdvisor 2022.a) Tavoitteena on esitellä kohteiden historia ja miksi kohde on tullut tunnetuksi. Lisäksi selvitämme, miten elämyksellisyys näkyy kyseisissä matkailukohteissa ja mitkä tekijät vaikuttavat elämyksellisyyden syntyyn. Lisäksi syvennytään elämys-käsitteeseen sekä elämyskolmioon, jonka avulla kohteiden elämyksellisyyttä tutkitaan.

Gaon, Ma & Scottin mukaan elämys syntyy matkailijan henkilökohtaisesta tulkinnasta ja se on riippuvainen henkilön kulttuurisesta ja sosiaalisesta taustasta. Matkailuun liittyy vierailu, näkeminen, oppiminen ja jonkin arjesta poikkeavan asian kokeminen. Matkailukokemuksen avulla matkailija voi oppia uutta tai kokemus voi johtaa muutokseen matkailijan käytöksessä. (Gao, Ma & Scott 2017, 4,6.)

Opinnäytetyöni koostuu viidestä eri pääluvusta, joista toinen ja kolmas luku muodostavat tietoperustan. Tietoperustassa käsittelen yleisesti tapahtumia, jotka johtivat toisen maailmansodan syttymiseen, sekä kylmän sodan aikakautta ja sen seurauksia. Lisäksi luvussa käsittelen jokaisen valitsemani matkailukohteen historian oman otsikkonsa alla. Lisäksi tietoperustassa määritellään elämyksen käsite sekä elämyskolmio- malli. Määrittelen luvussa myös käsitteet, joiden avulla tutkin elämyksellisyyttä matkakohteissa.

Seuraavassa luvussa esittelen valitsemani kaksi tutkimusmenetelmää ja avaan tutkimukseni kulkua. Työn viimeinen luku koostuu työn johtopäätöksistä sekä omasta pohdinnasta. Luvussa tarkastelen tuloksia sekä pohdin niiden hyödynnettävyyttä tulevaisuudessa. Lopuksi arvioin omaa oppimistani ja onnistumistani prosessin aikana.

2 Historiaa kohteiden taustalla

Kolmannessa valtakunnassa arkkitehtuuri ja infrastruktuuri toimivat propagandan välineenä. Hitler halusi tehdä Berliinistä kolmannen valtakunnan kiistattoman keskuksen ja aloitti mahtipontiset rakennussuunnitelmat uuden ja uljaan Germanian rakentamiseksi. Hitler halusi Berliinin arkkitehtuurin muistuttavan antiikin Egyptin ja Rooman muinaisia valtakuntia ja ilmentää näin Saksan tuhatvuotista valtakuntaa. Tuon ajan rakennusarkkitehtuurisia matkailunähtävyyksiä ovat esimerkiksi Berliinin Olympiastadion sekä Tempelhofin lentoasema. (Donath 2006, 7–10.)

Tässä luvussa käyn läpi tapahtumia, jotka lopulta johtivat Eurooppaa muuttaneisiin sotiin 1900-luvulla ja muokkasivat Berliinistä nykyisen kaltaisen kaupungin. Käyn myös tarkemmin läpi jokaisen kohteen oman historian ja miksi juuri kyseinen kohde on sotahistoriallisesti merkittävä. Lisäksi tutustumme elämyksen käsitteeseen ja elämyskolmio- malliin.

2.1 Toinen maailmansota syttyy Euroopassa

Saksan keisarikunta oli hävinnyt ensimmäisen maailmansodan (1914–1918) ja joutui allekirjoittamaan heidän nöyryyttävänä pitämänsä Versailles'n rauhansopimuksen. Saksa joutuisi maksamaan sodan voittajille runsaat sotakorvaukset, sekä menettäisi alueitaan sekä idässä että lännessä. Saksassa työttömyys oli kasvussa ja kansa oli tyytymätön. (Netflix 2019, 1:34-4:07 min.)

Adolf Hitler ja hänen kansallissosialistinen NSDAP puolueensa onnistui hyväksikäyttää kansan turhautumista tilanteeseen ja nousta valtaan tammikuussa 1933, kun Hitler nimitettiin valtakunnankansleriksi. (Yle 15.11.2021, 16:17-16:44 min.) Toinen maailmansota syttyi lopulta 1.9.1939 Saksan hyökätessä Puolaan ja miehittäessään sen. Vastavuoroisesti Ranska ja Iso-Britannia julistivat Saksalle sodan 3.9.1939. Näin toinen maailmansota oli alkanut. (Netflix 2019, 10:09- 11:04 min.)

Sodan aikana Saksa miehitti runsaasti eri Euroopan maita sekä lännessä, että idässä. Myös Neuvostoliiton puna-armeija miehitti osia Itä-Euroopassa. Saksa, Italia ja Japani olivat sopineet keskinäisen sopimuksen ja näitä maita kutsuttiin akselivalloiksi. Liittoutuneisiin kuuluivat jo edellä mainitut Iso-Britannia ja Ranska, sekä lisäksi Neuvostoliitto ja Yhdysvallat. (Netflix 2019.)

Hitlerin hyökkäys Neuvostoliittoon käynnistyi 22.6.1941 ja hyökkäys kesti kevääseen 1943 asti. Saksan joukot joutuivat kuitenkin antautumaan ja perääntymään ja neuvostoarmeija aloitti hyökkäyksen kohti Saksaa ja Berliiniä. Puna-armeijan hyökkäys päättyi Berliinin valtauksen 2.5.1945. Saksa antautui lopullisesti 8. toukokuuta ja Saksa jaettiin Yhdysvaltojen, Iso-Britannian, Ranskan ja Neuvostoliiton kesken miehitysalueisiin, kuten myös Berliini. (Netflix 2019.)

2.2 Kylmä sota

Sodan jälkeen Yhdysvallat nousi maailman johtavaksi valtioksi ja sen kilpailijaksi nousi toinen voittajavaltio, Neuvostoliitto. Vähitellen näiden kahden mahtimaan välit alkoivat kuitenkin viiletä, sillä Neuvostoliiton johtaja Josif Stalin halusi levittää kommunismin ideologiaa mahdollisimman laajalle alueelle Euroopassa. Yhdysvallat ja Iso-Britannia taas halusivat puolustaa demokratian aatetta sekä vapaata taloutta Euroopassa. (Historiaa maahanmuuttajille, 2022.)

1940-luvun lopulla Eurooppa ja koko maailman jakaantui Neuvostoliiton johtamaan kommunistiseen itäblokkiin ja Yhdysvaltojen johtamaan demokraattiseen länsiblokkiin. Kumpikin puoli pelkäsi oikean sodan alkamista ja osapuolten välillä alkoikin kilpavarustelu monella eri osa-alueella. Osapuolet alkoivat kilpailla ydinaseiden määrässä ja koko maailmaan syntyikin pelko Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välisestä ydinsodasta. (Historiaa maahanmuuttajille, 2022.)

Koska myös Berliini oli kylmän sodan aikana jaettu koko Saksan tavoin kahtia, myös kylmän sodan vaikutukset kaupungissa olivat merkittävät. 24.6.1948 Neuvostoliiton johtaja Josif Stalin päätti sulkea Itä-Berliinistä länteen johtavat tiet, rautatiet ja kanavat. Saarto toimi vastaiskuna lännen valuuttauudistukselle, joka koski myös Länsi-Berliiniä. Saarron tarkoituksena oli saada länsi hylkäämään Berliini. (Hentilä & Hentilä, 186–187.)

Saarron aikana Yhdysvallat ja Iso-Britannia alkoivat toimittaa Länsi-Berliiniin ruokaa ja muita erilaisia tarvikkeita ilmasillan avulla. Saarron aikana kentälle laskeutui kone jopa 45 minuutin välein. Kriisi päättyi 12.5.1949, kun Neuvostoliitto avasi jälleen reitit Länsi-Berliiniin. (Hentilä & Hentilä, 186–187.)

Rautaesirippu Euroopassa alkoi vähitellen avautua 1989 Mihail Gorbatšovin aloittamien rakenneuudistusten ja avoimuuspolitiikan takia. Kun rautaesirippu oli alkanut murtua, sitä ei voitu enää pysäyttää. Marraskuussa 1989 Berliinin muuri murtui ja sitä seurasivat useiden Neuvostoliittoon kuuluneiden maiden luopuminen kommunismista. Lopulta myös Neuvostoliitto hajosi 25. joulukuuta 1991. (Gutman & Radeloff 2017, 2.)

Neuvostoliiton hajoaminen aiheutti taloudellisen romahduksen useissa itä-Euroopan maissa, sillä neuvostovallan jälkeinen siirtymä vapaaseen markkinatalouteen aiheutti ongelmia useille maille. Useita valtion aiemmin omistamia yrityksiä yksityistettiin, tukia lakkautettiin ja itä- Euroopan kauppa avattiin maailmanmarkkinoille. Itä- Eurooppa ajautuikin taloudelliseen kaaokseen Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ja useat ihmiset menettivät kaikki säästönsä. (Gutman & Radeloff 2017, 2.)

2.3 Kohteiden valinta

Valitsin juuri nämä kuusi kohdetta, koska kohteet tulivat esille useassa eri lähteessä Berliinin suosituimpien nähtävyyksien listalla, esimerkiksi VisitBerlinin (VisitBerlin 2022a) ja TripAdvisorin (TripAdvisor 2022a) sivuilla kohteet ovat suosituimpien nähtävyyksien joukossa. Lisäksi kohteilla on merkittävä historia joko toisen maailmansodan tai kylmän sodan aikana tai kohteella on ollut suuri merkitys sodan aikaisissa tapahtumissa.

Brandenburgin portti

Brandenburgin portti lienee yksi Berliinin kaikkein tunnetuimmista nähtävyyksistä ja historiansa vuoksi sitä pidetäänkin jo yhtenä Berliinin symbolina. Kylmän sodan aikaan portti olikin myös idän ja lännen välisen jaon symboli. (Hentilä & Hentilä 2008, 71-74.)

Brandenburgin portti rakennettiin vuosina 1788–1791. Portti oli osana 1730-luvulla kaupungin ympärille rakennettua tullimuuria ja se on ainoa jäljellä oleva portti. (Hentilä & Hentilä 2008, 71–74.) Brandenburgin porttia suunnittelemaan määrättiin barokin ja klassisen ajan suunnittelija Carl Gotthard Langhans. Langhans ammensi inspiraatiota suunnittelutyöhönsä antiikin Kreikasta Ateenan akropoliksesta, demokratian syntypaikasta. Portti koostui kahdestatoista Doorilaisesta pylväästä, jotka muodostivat yhteensä viisi sisäänkäyntiä. Portin päällä on Quadrigaa eli nelivaljakkoa ohjastava voitonjumalatar Viktoria. (Ayyash 2013, 30.)

Brandenburgin portti on ollut Saksan sotilaallisen mahtin symboli ja vuosisatojen ajan sen läpi on järjestetty erilaisia voitonmarseja ja paraateja. Adolf Hitlerin noustua valtaan tammikuun lopulla 1933, kansallissosialistien suuri soihkukulkue kulki portin läpi. Siitä lähtien portti oli Hitlerin suurien paraatin näyttämönä. Viimeinen suuri sotilasparaati järjestettiin 6.7.1940, kun Saksa oli voittanut Ranskan. (Visuri & Luoto 2015, 54).

Brandenburgin portti koki Toisen maailmansodan aikaan myös vaurioita. Erityisesti taistelut Berliinissä huhti-toukokuun vaihteessa 1945 tuottivat portille vauriota. Sodan loputtua idän ja lännen raja Berliinissä kulki Brandenburgin portin ja Valtiopäivätaalon välissä, niin että portti jäi niukasti Neuvostoliiton miehitysvyöhykkeelle. Lännen puolelle

pystytettiin lava, jolta saattoi silmäillä porttia ja näkymää idän puolelle. (Visuri & Luoto 2015, 54–55).

Brandenburgin portti ja sen ympäristö on rakennettu uudelleen edustavaksi kokonaisuudeksi Saksan yhdistymisen jälkeen. Portin ulkoasu on palautettu sen 1800-luvun lopun ulkoasuun ja porttia ympäröi monien maiden suurlähetystöt. (Visuri & Luoto 2015, 56).

Berliinin valtiopäivätalo

Berliinin valtiopäivätalo (Reichstagsgebäude) rakennettiin alun perin Saksan keisarikunnan valtiopäivien käyttöön vuonna 1894. Valtiopäivien merkitys kasvoi erityisesti Weimarin tasavallassa ja vuoteen 1933 asti parlamentti olikin tasavallan keskeisin poliittinen instituutio. (Hentilä & Hentilä 2009, 80.)

Kuten yliopistotutkijat Julia Boyd, Lisa Pine ja Alex J Kay ym ovat todenneet, Adolf Hitlerille valtiopäivätalo muodostui keskeiseksi elementiksi hänen ja hänen natsipuolueensa valtaannousussa. 27 helmikuuta 1933 valtiopäivätalo oli tullessa. Kyseessä oli tuhopoltto, josta Hitler ja hänen natsihallintonsa syyttivät kommunisteja. Hitler käytti tätä tilaisuutta hyödykseen ja seuraavana päivänä hän lakkauttikin monia kansalaisvapauksia kuten esimerkiksi kansalaisoikeudet, sananvapauden, lehdistönvapauden ja kokoontumisvapauden. (Yle Areena 2021, 21:23- 22:25 min.)

Toisen maailmansodan aikana valtiopäivätaloa käytettiin muun muassa sairaalana. Neuvostoliiton puna-armeija piti lopullisena tavoitteenaan vallata valtiopäivätalo Berliinin lopputaisteluissa huhtikuussa 1945. Useita päiviä kestävä taistelut vaurioittivatkin rakennusta, mutta lopulta neuvostojoukot kohottivat punalipun rakennuksen katolle, ja tämä symboloi taistelujen päättymistä Saksan lopulliseen antautumiseen. (Visuri & Luoto 2015, 58–59).

Sodan jälkeen valtiopäivätalo jäi lännen puolelle, ja rakennusta kunnostettiin hieman. Kuitenkin vasta Saksojen yhdistymisen jälkeen rakennus sai perusteellisen kunnostuksen, sillä Berliini oli palautettu jälleen pääkaupungiksi ja liittopäivät tarvitsivat istuntopaikan. (Visuri & Luoto 2015, 60).

Berliinin Olympiastadion

Kolmannessa valtakunnassa Berliini oli kaiken talouden, politiikan ja kulttuurin keskus, vaikkakaan sitä ei pidetty Lontoon, Pariisin tai New Yorkin vertaisena metropolina.

Natsihallinto ja Adolf Hitler halusivat kuitenkin taata Berliinin aseman noiden metropolien joukossa. (Kolamo & Vuolteenaho 2019, 11.)

Berliini valittiinkin isännöimään vuoden 1936 kesäolympialaisia vuonna 1931, jolloin Saksassa elettiin vielä Weimarin tasavallan aikakautta. Hitlerin noustessa valtakunnankansleriksi vuonna 1933, hän ja muut natsijohtajat eivät olleet kuitenkaan kovin innostuneita olympiahankkeesta. Hallinto sai kuitenkin propagandaministerinsä Joseph Goebbelsin johdolla Hitlerin myöntäväiseksi hankkeen toteuttamiseksi. (Kolamo & Vuolteenaho 2019, 9-10.)

Hitler valjasti natsiarkkitehtien Werner ja Walter Marchin ja Albert Speerin rakentamaan ja esittelemään paikallisille sekä olympiavieraille uuden ja uljaan Saksan ykkösmetropolin Germanian. Olympiahanke sopikin hyvin yhteen muiden Hitlerin ylevien suunnitteluhankkeiden kanssa. Lisäksi hallinto näki ylellisissä rakennushankkeissa ja tilojen ehostamisessa mahdollisuuden vahvistaa kansakunnan yhtenäisyyttä eli Volksgemeinsschaftia. Olympiahankkeessa nähtiinkin suuri mahdollisuus propagandatyöhön. (Kolamo & Vuolteenaho 2019, 11.)

Hitler ihaili Mussolinin Italiaa ja halusi, että ihmiset eivät matkustaisi Saksaan vain ihaillemaan menneisyyden tekoja ja rakennelmia, vaan halusi ihmisten myös näkevän, mitä uusi natsihallinto on saanut aikaiseksi. Ennen kaikkea tämä ajattelu näkyi Hitlerin rakennusprojekteissa ja Hitlerin tavoitteena olikin pystyttää Saksaan maailman suurin urheilustadion ja tehdä siten vaikutus muiden valtioiden johtajiin ja hänen tuli ylittää etenkin Mussolinin saavutukset. (Kolamo & Vuolteenaho 2019,11.)

Hitler halusi, että suuri osa stadionista tulisi päällystää luonnonkivellä tai marmorilla ja että etenkin stadionin lehdistötilat olisivat nykyaikaiset. Lehdistöllä olikin käytössään 50 kaukopuhelinta sekä 80 koppia varustettuina kirjoituskoneilla ja kääntäjiä sekä erilaisia sihteeripalveluja. Stadionia oli rakentamassa parhaimmillaan 2600 työntekijää kolmessa eri vuorossa ympäri vuorokauden. Stadionille mahtui 100 000 katsojaa ja Olympialaisten aikaan stadion olikin loppuunmyyty jokaisena kilpailupäivänä. (Kolamo & Vuolteenaho 2019, 11.)

Stadionia ei rakennettu pelkästään turisteja ja katsojia varten, vaan hankkeen oli myös tarkoitus vahvistaa sitä natsien ideologiaa, että arjalainen rotu oli antiikin Rooman ja Kreikan sivilisaatioiden jatkumoa. Yhteyttä aikakausiin ja Rooman Colosseumiin korostettiin stadionin sisäänkäyntejä reunustavilla pylväillä ja veistoksilla sekä myös ornamenteilla ja kaiveruksilla. (Kolamo & Vuolteenaho 2019, 11.)

Yhdennettoista Olympialaiset avattiin virallisesti Berliinin Olympiastadionilla 1.8.1936 ja päätösseremonia pidettiin samalla stadionilla 16.8.1936. Kilpailuihin osallistui yhteensä 3956 urheilijaa, joista 328 oli naisia. (Olympiastadion Berlin 2022.)

Führerbunker

Führerin bunker sijaitsee aikanaan Wilhelmstrassella. Wilhelmstrasse oli jo ennen kolmannen valtakunnan aikakautta merkittävä valtakeskus. Kolmannen valtakunnan aikaan alueelle sijoittuivat monet ministeriöt sekä valtakunnankanslerin ja presidentin virastot. (Hentilä & Hentilä 2008, 129–132).

Adolf Hitler isännöi valtakunnankanslerin virastoa tammikuun lopusta 1933 ja hän rakennuttikin jo 1935 juhlasalin alle pommisuoja, joka oli 18 metriä leveä, katto oli teräsbetonia ja 1,6 metriä paksu. Berliinin pommitusten kuitenkin muututtua lähes päivittäisiksi vuonna 1943, Hitler halusi rakennuttaa valtakunnankanslian ja ulkoasiainministeriön sisäpihan alle uuden ja entistä kestävämmän bunkkerin häntä ja hänen lähimpiä avustajiaan varten. (Hentilä & Hentilä 2008, 129–132).

Uusi bunker oli 28 metriä pitkä ja 26,5 metriä leveä. Ulkoseinät ja katto olivat neljä metriä paksua teräsbetonia. Bunkkerissa oli noin 20 huonetta ja siellä olivat sekä työ- ja että asuintilat. (Hentilä & Hentilä 2008, 129–132).

Hitler vetäytyi bunkkeriinsa tammikuun puolivälissä 1945, sillä työskentely valtakunnankanslian maanpäälisissä tiloissa kävi mahdottomaksi. Lopulta 30.4.1945 Adolf Hitler nautti syanidikapselin ja tämän jälkeen ampui itsensä bunkkerissaan. Myös Hitlerin edellisenä päivänä vihitty vaimo Eva Braun teki itsemurhan bunkkerissa. (Hentilä & Hentilä 2008, 129–132).

Tempelhofin lentoasema

Natsien valtaannousun jälkeen Hitler halusi kasvattaa Berliinin asemaa kansainvälisten liikenneverkkojen joukossa ja hän nimesikin arkkitehti Ernst Sagebielin suunnittelemaan uuden ja uljaan Tempelhofin lentoaseman. Lentoasema rakennettiin vuosina 1936–1939. (Visitberlin 2022.) Hitler halusi uuden lentoaseman ilmentävän suuruutta sekä natsien teknologista edistystä. Tempelhofin haluttiin myös toimivat sisäänkäyntinä uuteen ja mahtavaan maan pääkaupunkiin Germania. (Copley 2016, 5.)

Edestäpäin rakennus edustaa arkkitehtuurisesti natsien mahtipontista rakennustyyliä, se on valtavan suuri, kaarevan muotoinen ja rakennuksen seinät ovat kivipäällysteiset. (Copley 2016, 5.) Etenkin rakennuksen julkisivu on hyvin vaikuttava, siinä on 21 ovea,

veistoksia ja alumiininen kotka, joka seisoo edelleenkin rakennuksen edessä. Rakennus ei ollut kuitenkaan vain näyttävä, vaan Sagebiel suunnitteli sen myös käytännössä hyvin toimivaksi, tilat oli jaettu käytännön tarpeiden mukaan ja matkustajan oli helppo päästä lähtöselvityksestä lähtöportille. (Visitberlin 2022.)

Toiselta puolelta rakennuksesta voi löytää moderneja materiaaleja ja tekniikkaa, joka oli aikansa huippua. (Copley 2016, 5.)

Toisen maailmansodan aikaan liittoutuneiden pommikoneet pommittivat lentokenttää ja iskut vahingoittivatkin sitä jonkun verran. Sodan jälkeen Neuvostoliiton puna-armeija miehitti lentoaseman, mutta melko pian he luovuttivat sen Yhdysvaltaisille. (Visitberlin 2022.)

Tempelhofin lentokentällä oli tärkeä osa tarvikkeiden ja ruuan toimittamisessa länsi-Berliiniin Berliinin saarron aikana vuosina 1948–1949. Neuvostoliiton johtaja Josif Stalin katkaisi maayhteyden länsi-Berliinin ja itä-Saksan välillä, joten ainoa keino tuoda elintarvikkeita ja muita tavaroita länsi-Berliiniin, oli liittoutuneiden ilmasilta. Liittoutuneiden lentokone täynnä elintarvikkeita laskeutui Tempelhofin lentokentälle jopa joka toinen minuutti. Vielä länsi-Berliinin saarron lakattua vuonna 1949, Tempelhof osoittautui keinoksi Itä-Saksan pakolaisille paeta läntiseen maailmaan ja vapauteen. Tämän takia Tempelhofia pidetäänkin myös vapauden symbolina. (Copley 2016, 5.)

Vuonna 1951 Yhdysvallat avasivat Tempelhofin lentoaseman siviili liikenteelle ja siitä tulikin Saksan suurin lentoasema useaksi vuodeksi. Sodan aikaiset vauriot korjattiin ja lentoasemalle tehtiin uusia laajennuksia. Uusi ja laajennettu Tempelhof oli valmis vuonna 1962. (Visitberlin 2022.)

Poliittiset ja tekniset kehitysasteleet päättivät kuitenkin erään aikakauden Tempelhofin lentoaseman historiassa. Vuonna 1972 sovittu Berliinin sopimus ja tekniset kehitysasteleet vaikeuttivat Tempelhofin käyttöä, joten Berliinissä siirryttiin käyttämään uutta Tegelin lentoasemaa. Vuodesta 1975 eteenpäin Tempelhofia käytti enää vain Yhdysvaltojen ilmavoimat. Vuonna 2008 lentokenttä sulki ovensa ilmailukäytöltä ja nykyään kenttää käytetäänkin erilaisten ulkoilmatapahtumien tai festivaalien pitopaikkana. (VisitBerlin 2022.)

Berliinin muuri

1949 kevään aikana Saksan liittoutuneiden miehitysvyöhykkeelle perustettiin Saksan liittotasavalta Bundesrepublik Deutschland ja syksyllä Neuvostoliiton miehittämälle alueelle Saksan demokraattinen tasavalta Deutsche Demokratische Republik, DDR. Myös

Berliini jaettiin neljään osaan liittoutuneiden ja Neuvostoliiton kesken. (Visuri & Luoto 2015, 25–28).

Kuva 1. Jaetun Berliinin kartta (Shvili 2021.)

Idän ja lännen välinen raja Berliinissä oli vielä melko helposti ylitettävissä 1950-luvulla ja ihmiset saattoivatkin käydä töissä rajan toisella puolella. Lännen elintaso kuitenkin kohosi huomattavasti nopeammin kuin idän, joten väestöä muutti Länsi-Saksaan parempien elinolojen perässä vuosina 1945–1961 jopa yli kolme miljoonaa ihmistä. Kun DDR sulki länsirajansa vuonna 1952, Berliinistä tuli 1950-luvulla ainoa kulkureitti lännen puolelle. (Visuri & Luoto 2015, 25–28).

Idästä pakeneva väki oli pääosin nuorta koulutettua työvoimaa, joten väestön menettäminen alkoi olla todellinen ongelma DDR:lle. Lopulta elokuussa 1961 hallitus päätti rakentaa muurin itä- ja länsi-Berliinin välille estääkseen ihmisten muuttamisen länteen. (Visuri & Luoto 2015, 25–28).

Muurin rakentaminen aloitettiin 13.8.1961. Muurin ympärillä maastoissa ja vesistöissä oli kosketuksesta hälyttäviä signaalilaitteita ja ampumakäsky oli voimassa. Muurin 28-vuotisen historiansa aikana se ehti todistamaan runsaasti erilaisia pakoyrityksiä ja kuolemantapauksia. Uhrien tarkkaa määrää on mahdotonta sanoa, mutta uhreja tutkivan kansalaisjärjestön mukaan heitä olisi jopa 268 henkilöä. Moni tapauksista on kuitenkin hyvin epävarmoja, sillä moni hukkui, eikä ruumista löydetty tai uhrin jäivät DDR:n haltuun. (Hentilä & Hentilä 2008, 172–174).

Muurilla oli 14 virallista rajanylityspaikkaa, näistä viisi oli Länsi-Berliinin ja DDR:n rajalla ja yhdeksän Itä- ja Länsi-Berliinin rajalla. Tunnetuin rajanylityspaikka lienee Checkpoint Charlien rajanylityspaikka, joka johti amerikkalaisten miehitysvyöhykkeelle. Ainoastaan neljän voittajavallan sotilashenkilöt ja ulkomaalaiset saivat luvan käyttää Checkpoint

Charlieta, mutta kummankaan Saksan kansalaiset eivät saaneet tätä asemaa käyttää. (Hentilä & Hentilä 2008, 172–174).

DDR oli koko olemassaolonsa ajan kuin Neuvostoliiton pikkuveli, joka vaati jatkuvasti neuvostosotilaiden läsnäoloa. Pysyvästi DDR:ssä olikin lähes puoli miljoonaa sotilasta. Mihail Gorbatsovin tultua valtaan vuonna 1985 Neuvostoliitto lakkasi puuttumasta pakkokeinoin liittolaistensa sisäisiin asioihin ja se alkoi merkitä itäblokin hajoamista ja loppua myös DDR:lle. (Hentilä & Hentilä 2008, 181).

DDR:n kunnallisvaalien jälkeen keväällä 1989 moni epäili vaalivilppiä ja poliittinen liikehdintä kiihtyi. Loppukesällä 1989 yhä useampi pakeni länteen Unkarin ja Itävallan kautta. Lokakuun loppuun mennessä jo yli 50 000 oli paennut länteen ja mielenosoitukset idässä kiihtyivät kansalaisten vaatiessaan matkustusvapautta. Lopulta marraskuun 9. päivän iltana Berliinin muuri murtui ja juhlat jatkuivat läpi yön. Seuraavana päivänä DDR:n oli avattava kaikki muutkin rajansa. Tämän jälkeen Saksat alkoivat vähitellen lähentyä kohti niiden yhdistymistä ja lopulta 3.10.1990 Saksat yhdistyivät. (Hentilä & Hentilä 2008, 182–184).

Muuri olikin lähes kolmenkymmenen vuoden ajan kahden eri ideologian rajalinja ja kylmän sodan symboli. Samalla sen murtuminen symboloi myös idän ja lännen välisen kylmän sodan loppua. (Nihti 6.11.2019, 0-4:45 min.)

3 Elämysteoria

Tässä luvussa määrittelen elämyksen käsitteenä, sekä esittelen elämyskolmio- mallin. Lisäksi käyn läpi elämyskolmion kuusi eri elementtiä sekä asiakkaan kokemuksen kehittymisen viisi eri tasoa aina ylimpään muutoskokemukseen asti.

3.1 Elämyksen määritteleminen

Elämyksellisyys on ollut jo usean vuoden ajan tärkeä osa matkailualaa ja matkailun markkinoinnissa on hyödynnetty elämyksiä ja elämyksellisyyttä. Joskus saattaa olla vaikeaa erottaa elämys ja palvelu toisistaan. Joseph B. Pine II ja James H. Gilmoren (1999) mukaan elämyksen ja palvelun erottaa toisistaan esimerkiksi seuraavat asiat: kokemuksen räätälöinti, draamallisuus sekä teemoittelu. Lisäksi palveluita tarjotaan asiakkaille, kun taas elämyksiä tarjotaan asiakkaiden sijasta vieraille. Myös työntekijöiden rooli vaihtelee, palvelutaloudessa työntekijöinä ovat esimerkiksi oppaat, myyjät jne kun taas elämystaloudessa työntekijät ovat ikään kuin näyttämöllä roolissaan. Elämyksen suunnittelussa on tärkeää, miten vieras kohdataan ja miten häntä puhutellaan. (Tarssanen & Kylänen 2009, 8-9.)

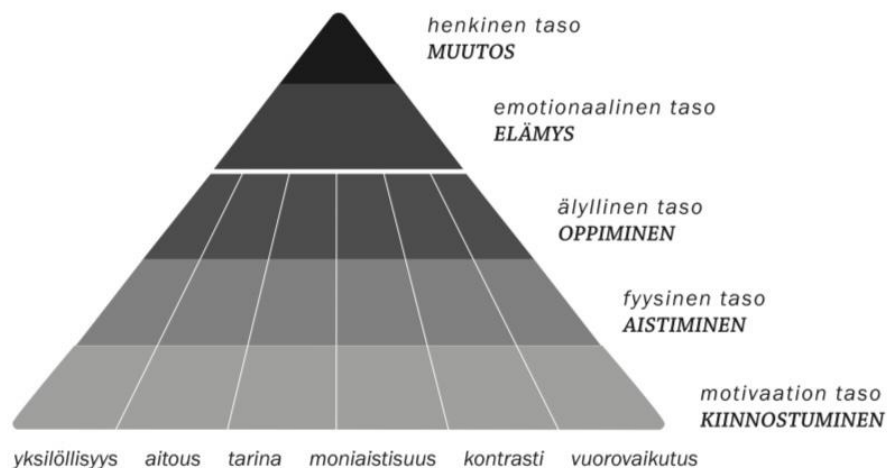
Pinen ja Gilmoren mukaan kokonaisvaltaisin elämyskokemus on mahdollista saavuttaa ottamalla huomioon neljä eri osa-alueita. Osa-alueiden yhtenä ulottuvuutena on matkailijan aktiivisuus tai passiivisuus eli osallistuuko matkailija itse tuotteen tekemiseen jollakin tapaa vai seuraako hän vain sivusta. Toinen akseli esittää matkailijan henkisen tai fyysisen osallistumisen eli liittyykö asiakas osaksi tapahtumaa vai seuraako hän tätä sivusta.

Kokonaisvaltaisin elämyskokemus syntyy, kun kaikki edellä mainitut ulottuvuudet on otettu huomioon. (Tarssanen & Kylänen 2009, 9-10.)

Elämys itsessään syntyy vasta asiakaspalvelutilanteessa ja tämän takia oppaiden onkin tunnettava erilaisia tapoja johdatella asiakas elämyskokemukseensa. Oppaan tai palvelun tarjoajan on mahdollista toimia kuitenkin vain tiettyyn pisteeseen asti, asiakas tai kokija määrittää itse lopulta oman elämyksensä. Kokemukseen kuitenkin vaikuttaa sekä asiakkaan taustatekijät, esimerkiksi hänen kulttuurinsa sekä myös vuorovaikutus oppaan ja asiakkaan välillä. Komppula & Boxbergin (2002, 29) mukaan elämys on viime kädessä kuitenkin henkilökohtainen, subjektiivinen kokemus, eikä matkailuelämyksiä itse asiassa voida varmuudella taata. Elämyksen syntymiseen voidaan kuitenkin merkittävästi vaikuttaa kiinnittämällä erityistä huomiota asiakkaan kokemukseen. (Tarssanen & Kylänen 2009, 10.)

3.2 Elämyskolmio

Elämyskolmio-malli pyrkii vastaamaan kysymyksiin, millainen on elämystuote, millaisia elementtejä tuotteessa tulisi olla tarjotakseen asiakkaille elämyksiä, miten kokemus ja elämys eroavat toisistaan. Elämyskolmion avulla pyritään ymmärtämään useiden eri alojen tuotteiden elämyksellisyyttä. Kolmiomalli kuvaa täydellistä tuotetta, jossa kaikki elämyksen eri elementit ovat edustettuina kaikilla tasoilla. (Tarssanen & Kylänen 2009, 11.)

Kuva 2. Elämyskolmio. (Tarssanen & Kylänen 2009.)

Yksilöllisyys

Yksilöllisyys tarkoittaa sitä, että tuote on ainutkertainen eikä täysin samaa tai samanlaista kokemusta löydä muualta. Yksilöllisyys näyttäytyy myös mahdollisuutena räätälöidä tuote jokaisen asiakkaan henkilökohtaisten mieltymysten pohjalta. Yksilöllisyys näkyy myös asiakaslähtöisyytenä sekä joustavuutena. Esimerkiksi erilaisissa toiminta-aktiviteeteissa yksilöllisyys näyttäytyy siten, että jokaisella ryhmän osallistujalla on mahdollisuus toteuttaa toimintaa oman kykynsä mukaan. Räätälöintiä voi lisätä lähes loputtomiin, mutta tässä kohtaa myös kustannukset alkavat nousta. (Tarssanen & Kylänen 2009, 12.)

Aitous

Yksinkertaisimmillaan aitous on jo olemassa olevaa todellisen alueen elämää ja kulttuuria. Edward Brunerin (1994) mukaan asiakas voi kuitenkin määritellä tuotteen aitouden kokemalla sen uskottavaksi ja aidoksi. Tämän takia olisikin erittäin tärkeää, että tuote perustuisi aina sen tekijöiden omaan kulttuuriin, jotta se tunnettaisiin luonnolliseksi osaksi omaa paikallista identiteettiä. Kuitenkaan ei ole olemassa aitoa ja oikeaa, vaan kyse on aina määritellystä näkökulmasta, mitä jokin asia on. Tuotteen tulisi olla aito myös

kulttuurillisesti sekä eettisesti eli tuote ei saisi loukata kulttuuriyhteisöjä eikä pyrkiä hyötymään asioista vähemmistöjen kustannuksella. (Tarssanen & Kylänen 2009, 12-13.)

Tarina

Tarina on läheisesti liitoksissa tuotteen aitouteen. Tarinallistaminen on tärkeä keino sitoa kokonaisuuden erilaiset elementit yhteen yhteisellä tarinalla. Tällöin kokemuksesta on mahdollista saada tiivis ja mukaansatempaava. Tarinan täytyy olla uskottava ja aito antaakseen tuotteelle ja kokemukselle sosiaalisen merkityksen ja sisällön sekä asiakkaalle mahdollisuuden kokea kyseinen tuote. Tarina on keino perustella asiakkaalle mitä ja missä järjestyksessä asiat tehdään. Hyvässä tarinassa yhdistyy sekä fakta että fiktio sekä näihin liitettyjä vanhoja uskomuksia paikallistiedolla höystettynä. Hyvä tarina mahdollistaa asiakkaan osalliseksi myös tunnetasolla ja tämä puolestaan saa asiakkaan kokemaan tuotteen myös älyllisellä sekä emotionaalisella tasolla. Tarinaa tehtäessä pitäisi aina ottaa kohdeyleisön tarpeet huomioon ja varmistaa juonenkäänteet mahdollisimman tehokkaasti. Pinen ja Gilmoren (1999, 46–55) mukaan tämä on elämyksen harmonisointia ja teemoittelu. Olennainen osa elämystuotetta onkin johdonmukainen teemoittelu. Teeman ja tarinan onkin oltava läsnä kaikissa eri tuotteen kokemisen vaiheissa; markkinoinnissa, kokemuksessa ja jälkimarkkinoinnissa. (Tarssanen & Kylänen 2009, 13–14.)

Moniaistisuus

Moniaistisuudessa on tärkeää, että kaikki ärsykkeet on suunniteltu huolellisesti ja että ne tukevat tuotteen mukaansa tempaavuutta. Lisäksi kaikkien aistiärsykkeiden tulisi vahvistaa haluttua teemaa. Ärsykeitä ei kuitenkaan saa olla liikaa, sillä muuten ne voivat olla häiritseviä ja kokonaisvaikutelma voi kärsiä. (Tarssanen & Kylänen 2009, 14.)

Kontrasti

Asiakkaan näkökulmasta tarkasteltuna kontrastilla tarkoitetaan erilaisuutta. Tuotteen täytyy olla asiakkaan arjesta poikkeava ollakseen erilainen. Asiakkaan pitää voida kokea jotakin uutta, erilaista ja normaalista poikkeavaa. Asiakkaalle uuden ja erilaisen asian kokeminen mahdollistaa hänen oman itsensä näkemisen erilaisesta näkökulmasta. Tämä puolestaan mahdollistaa näkemään ja kokemaan asioita vapaana arjen rajoituksista ja tottumuksista. Kontrastin tuottamisessa on kuitenkin tärkeää huomioida asiakkaan kansallisuus sekä kulttuuri, sillä toisille meille vieraat asiat ovat arkipäiväisiä ja toisinpäin. (Tarssanen & Kylänen 2009, 14.)

Kolmion pystyakselilla näemme asiakkaan kokemuksen kehittymisen vaiheet. Vaiheet kuvaavat kokemuksen kehitystä aina kiinnostuksen alkamisesta ylimpään muutoskokemuksen tasoon. Hyvä ja toimiva elämystuote sisältää kaikki edellä mainitut elämyksen kuusi eri elementtiä, jotka ovat mukana jokaisella kokemuksen tasolla. (Tarssanen & Kylänen 2009, 15.)

Motivaation taso

Motivaation tasolla pyritään herättämään asiakkaan kiinnostus tuotetta kohtaan sekä lisäksi luodaan erilaisia odotuksia asiakkaalle. Jo tässä vaiheessa hyvän tuotteen kohdalla mahdollisimman monen kuudesta kriteeristä tulisi täyttyä eli jo tuotteen markkinoituvaiheessa pitäisi muistaa huomioida nämä kaikki elementit. (Tarssanen & Kylänen 2009, 15.)

Fyysinen taso

Fyysisellä tasolla tuote koetaan ja tiedostetaan eri aistien kautta. Hyvän tuotteen kohdalla fyysinen taso tarkoittaa, että asiakas kokee olonsa fyysisesti hyväksi eli ei ole esimerkiksi liian kylmä tai kuuma, nälkä tai jano eikä lähellä ole fyysistä vaaraa asiakkaalle. Poikkeuksen tähän tuovat tietenkin extreme- elämykset, jossa vaaran kuoleman tunteella leikkiminen on olennainen osa tuotetta. Fyysinen taso myös toimii mittarina tuotteen tekniselle laadulle. (Tarssanen & Kylänen 2009, 15-16.)

Älyllinen taso

Älyllinen taso mahdollistaa kokijalle mahdollisuuden uuden oppimiseen, kehittymiseen sekä saada uutta tietoa joko asian tiedostaen tai tiedostamatta. LaSallen ja Brittonin (2003, 9) mukaan tällä tasolla ihminen alkaa prosessoida erilaisia ympäristöstä tulevia aistiärsyksiä ja alamme toimia näiden ärsykkeiden mukaan. Esimerkiksi oppimalla, muodostamalla mielipiteitä ja soveltamalla tietoa. Älyllisellä tasolla myös päätämme, olemmeko tyytyväisiä kokemukseemme vai emme. (Tarssanen & Kylänen 2009, 16.)

Emotionaalinen taso

Itse elämys koetaan emotionaalisella tasolla. Mikäli tuotteessa on otettu hyvin huomioon kaikki jo edellä mainitut elämyksen elementit, on hyvin todennäköistä, että asiakas kokee emotionaalisella tasolla jotakin merkityksellistä. (Tarssanen & Kylänen 2009, 16.)

Henkinen taso

Henkinen taso on kaikkein ylin kokemisen taso. Tällä tasolla asiakas saattaa kokea voimakkaita tunnereaktioita, jotka saattavat johtaa henkilökohtaiseen muutoskokemukseen, joka taas voi johtaa pysyviin muutoksiin henkilön fyysisessä tilassa, mielentilassa tai elämäntavassa. Näin henkilö saattaa kokea kehittyneensä ihmisenä tai

muuttuneensa ja lisäksi hän voi olla omaksunut jotakin uutta osaksi omaa persoonaansa. (Tarssanen & Kylänen 2009, 16.)

Vuorovaikutus

Vuorovaikutuksessa tärkeintä on onnistunut kommunikaatio oppaan ja matkailijoiden mutta myös tuotteen ja tuottajien välillä. Vuorovaikutuksessa yksi olennainen osa on yhteisöllisyyden tunne, koetaan olevamme osana jotakin yhteisöä ja koetaan asia yhdessä. Sen vuoksi olisikin tärkeää, että samalle retkelle osallistujat esiteltäisiin toisilleen, jolleivat he jo entuudestaan tunne toisiaan. Vuorovaikutuksen elementti on erityisen tärkeää, kun puhutaan elämyksistä. Vuorovaikutus on erittäin tärkeää yksilöllisyyden luomisessa sillä oppaan ja matkailijan välisellä vuorovaikutuksella on ratkaiseva merkitys kokemuksen välittämisessä asiakkaalle mahdollisimman onnistuneella tavalla. (Tarssanen & Kylänen 2009, 14–15.)

Elämyksellisyys ja elämysteoria ovat olleet tärkeä osa matkailualaa jo vuosia. Elämyskokemuksen syntymisen kannalta on erittäin tärkeää, että keskitytään matkailijan tai asiakkaan tarpeisiin ja että elämystuotteessa olisi näkyvillä kaikki kuusi eri elementtiä. Näiden edellä käsittelemieni elämyskolmion kuuden eri elementin pohjalta lähdin havainnoimaan, mitä näistä elementeistä tulee näkyviin valitsemisani kuudessa matkailukohteessa.

4 Tutkimus

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten Berliinissä hyödynnetään edellä esittelemänien matkailukohteiden historiaa osana, sekä miten elämyksellisyys tulee näkyviin näissä kohteissa. Aineistoa tutkimukseen on kerätty laadullista menetelmää eli kvalitatiivista menetelmää hyödyntäen sekä aineistolähtöistä sisällönanalyysyä käyttäen. Työvälineenä tutkimuksessani on ollut sekä kirjallisuuskatsaus että julkisten verkkosivujen hyödyntäminen.

Laadullisen tutkimuksen ja sisällönanalyysin lisäksi käytin toisena aineistonkeruumenetelmänä etnografista havainnointia, jota suoritin itse Berliinissä näissä matkakohteissa maaliskuussa 2022. Valitsin piilohavainnoinnin havainnointimenetelmäksi, sillä etenkin elämyksellisyydestä on vaikea löytää havaintoja pelkästään verkkosivuja tutkimalla. Piilohavainnointi valikoitui menetelmäksi, koska muut turistit tai kohteessa olevat henkilöt eivät tieneet olevansa havainnointini kohteena eikä tässä tapauksessa tarvittu kontaktia muiden ihmisten kanssa, vaan havainnointini kohdistui ensisijaisesti itse matkakohteeseen.

Havainnointia suoritin paikan päällä kohteessa valokuvaamalla kohdetta useista eri suunnista ja yritin havainnoida, miten kohteen historia ja sen kokemat tarinat näkyvät paikan päällä. Tässä kohdassa pystyin hyödyntämään myös omaa historiallista osaamistani. Tämän lisäksi havainnoin, löytyykö kohteista informaatiotauluja tai muuta kohteen historiasta kertovaa asiaa tai miten muulla tavalla kohteen historia tuodaan matkailijalle esiin. Lisäksi yritin analysoida kohteen minussa herättämiä tunteita ja ajatuksia, ja mistä nämä tuntemukset voisivat johtua. Näiden havaintojeni pohjalta lähdin etsimään elämyksen elementtejä kohteista.

4.1 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkimuksen keskipiste on tutkimuksen aineistossa eli teoria rakennetaan aineisto edellä. Aineistossa edetään yksittäisistä havainnoista aina yleisempiin väitteisiin, eli puhutaan induktiivisesta sisällönanalyysistä. Tutkimuksessani noudatin kolmea induktiivisen sisällönanalyysin vaihetta:

1. Redusointi, eli aineiston pelkistäminen.

Aineiston pelkistämässä käyn läpi matkailijoiden kokemuksia erilaisista nettilähteistä ja etsin kokemuksia erityisesti elämyksellisyydestä ja onko sitä ollut havaittavissa matkakohteessa ja mitkä asiat kohteessa loivat sitä. Tässä kohdassa pyrin rajaamaan aineistosta pois tutkimuksen kannalta epäolennaisen tiedon, eli keskityn elämyksellisyyteen.

2. Aineiston klusterointi, eli ryhmittäminen

Klusteroinnissa keskityn aineiston tutkimuksessa ilmi tuleviin käsitteisiin ja luokittelun asiat eri ala ja yläluokkiin. Tämän kohdan suoritin siten, että hain kohteiden arvioinneista elämyskokemukseen positiivisesti vaikuttavia tekijöitä sekä myös negatiivisesti vaikuttavia tekijöitä.

3. Abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen

Viimeisessä vaiheessa aikaisemmin luoduista luokista luodaan eri käsitteitä, jotka lopulta yhdistetään niin, että pyritään saamaan vastaus tutkimusongelmaan. Tätä kohtaa noudatin työssäni siten, että kokosin kommentteissa yleisimmin esiin nousseet asiat ja luokittelin ne elämyskokemukseen positiivisella tavalla vaikuttaviin tekijöihin sekä toisaalta taas negatiivisella tavalla vaikuttaviin tekijöihin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 57–59.)

4.2 Etnografinen havainnointi

Etnografinen tieto saadaan tutkijan omakohtaisista havainnoista, sekä kokemuksista.

Tutkija kerää aineistonsa itse tutkimuskohteestaan. Tutkija luo itse tutkimusaineistonsa, joka koostuu pääosin kenttäpäiväkirjoista sekä visuaalisista kuva sekä videotallenteista. Näitä edellä mainittuja aineistoja täydentämään tutkija voi hyödyntää erilaisia asiakirjoja, tilastoja sekä media-aineistoa.

Etnografinen tutkimusaineisto koostuu tutkijan havainnoista tietyssä ajassa ja paikassa ja nämä havainnot tutkija pyrkii kuvaamaan ja tallentamaan juuri sellaisinaan. Tutkijan oma ruumis ja persoona toimivat siis tässä tutkimusvälineenä. Aineiston ytimen muodostavat vapaamuotoiset muistiinpanot ja erilaiset tallenteet.

Valitsin tutkimusmenetelmäksi etnografisen havainnoinnin, koska vierailin itse Berliinissä maaliskuussa 2022 ja minulla oli mahdollisuus vierailla itse näissä jo edellä mainitsemissani matkailukohteissa. Havainnoin kohteen elämyksellisyyttä paikan päällä etnografisin menetelmin. (Kallinen & Kinnunen.)

4.3 Tutkimuksen tulokset

Tässä luvussa käsittelen tarkemmin tutkimuksen tuloksia aiemmin esittelemieni tutkimusmenetelmien ja elämyskolmio- mallin pohjalta. Tuloksissa käyn ensin läpi tutkimuksessa ilmi tulleita keskeisiä huomioita kohteista ja tämän jälkeen arvioin, miten elämyksen eri elementit tulevat kohteissa esille.

Portti Berliiniin

TripAdvisorissa (TripAdvisor 2022b) on Brandenburgin portista yli 46 000 arviointia, joista ylivoimaisesti enemmistö on hyvää palautetta. Täydet 5/5 arvostelua on jättänyt lähes 27 000 kävijää. Arvosteluissa 1/5 tai 2/5 oli antanut vain noin 450 kävijää. Googlessa (Google 2022a) yli 127 000 arvostelua ja näistäkin keskiarvio on 4,7.

Kuva 3. Brandenburgin portti. (Julia Nurminen.)

Suurin syy huonolle palautteelle oli se, että portti oli jostain syystä peitetty tai näkyvyys portille oli huono. Lisäksi useissa negatiivisissa arvioissa mainittiin liian kaupallistettu ympäristö, joka ei kävijöiden mielestä sopinut tähän historiallisesti merkittävän monumentin yhteyteen. Lisäksi moni koki tyrkyttävät katukauppiat hyvin negatiivisena asiana ja tämä heikensi elämyskokemuksen laatua.

Keskivertopalautetta eli 3/5 antaneet käyttäjät kuvailivat vierailuaan portilla ns. pakolliseksi pahaksi, kun kävivät Berliinissä. Suurin osa käyttäjistä kirjoitti, että he viettivät portilla aikaa 15 minuuttia ja ottivat muutaman kuvan, jos siellä ei ollut liikaa väkeä. Suurin osa kuitenkin kertoi, että portti ei tehnyt heihin mitään erityistä vaikutusta, mutta siellä oli kuitenkin käytävä sen historian vuoksi.

Käyttäjät, jotka antoivat käynnistään arvion 4/5 tai 5/5 kertoivat, että kohteessa oli löydettävissä informaatiolehtisiä, jotka kertoivat kävijälle kohteen historiasta. Lisäksi lähes jokainen arvostelija toi esiin sen, että kohteen sijainti oli hyvin keskeinen ja sinne oli helppo tulla. Monelle heistä portti oli myös paljon vaikuttavampi näky kuin mitä he olivat kuvitelleet. Arvioissa tuotiin myös esille se, että Brandenburgin portti koettiin Berliinin symbolina ja mahdollisesti myös tunnetuimpana nähtävyytenä. Joissain arvioissa myös

tuotiin esille Yhdysvaltojen presidentin Ronald Raeganin Neuvostoliiton presidentille lausuma kuuluisa lausahdus: ” Mr Gorbatsov, tear down this wall”, jonka Raegan lausui puheessaan portin lähetyvillä kylmän sodan aikana.

Tutkittaessa matkailijoiden kommentteja, esimerkiksi katukauppiaat ja liian kaupallistettu ympäristö vaikuttivat negatiivisella tavalla elämyksen eri elementtien kehitykseen. Esimerkiksi tuotteen aitous ja tarina tuntuivat eritoten kärsivän tässä tapauksessa. Lisäksi nämä kokemukset heijastelevat myös moniaistisuuteen, sillä koettiin, että kaupustelijat ja kaupallistettu ympäristö oli vääränlainen. Nämä kokemukset myös vaikuttivat siihen, että asiakkaiden kokemuksen taso jäi melko pieneksi eikä heillä näin ollen ollut mahdollisuutta kokea suuria elämyksiä kyseisellä nähtävyydellä.

Tarinallisuus tuli kohteessa esille etenkin sellaisilla matkailijoilla, jotka ovat kylmän sodan aikaan nähneet tai kuulleet kommentteissakin esille tulleen Ronald Reaganin lausahduksen. Tämä on ikään kuin heidän itsensä kokema tarina, joten tallaisille matkailijoille tarinaa ei tarvitse erikseen tuottaa. Tässä kohteessa matkailijan taustan merkitys korostuu, sillä matkailijat, jotka ovat itse eläneet kylmän sodan aikaa, kokevat varmasti Brandenburgin portin eri tavalla, kuin ne, jotka eivät ole itse eläneet kylmän sodan aikaa.

Berliinin poliittinen keskus- Valtiopäivätalo

Berliinin valtiopäivätalosta on TripAdvisorissa (TripAdvisor 2022c) hieman yli 35 000 arvostelua. Näistä lähes kaikki ovat joko 4/5 tai 5/5 arvioituja. Googlessa (Google 2022b) valtiopäivätalosta on kirjoitettu hieman yli 7600 arviota. Kuten TripAdvisorissa, myös Googlessa arviointien keskiarvo on 4,6, eli hyvin korkea.

Kuva 4. Berliinin Valtiopäivätalo. (Julia Nurminen.)

Arvioiden mukaan rakennus oli hyvin kiinnostava ja arkkitehtuuri oli kaunista. Lisäksi sijainti koettiin keskeiseksi ja hyväksi. Arvioista tuli myös ilmi kunnioitus rakennuksen historiallista taustaa kohtaan, sekä kunnioitus sen keskeisestä asemasta Saksan poliittisena keskuksena. Rakennuksen myös koettiin olevan tärkeä osa Saksan ja myöskin koko maailman historiaa. Opastetut kierrokset rakennuksessa koettiin mielenkiintoisina. Moni kehui myös paikassa ollutta Audio-opasta, joka koettiin hyväksi.

Negatiiviset kommentit liittyivät lähinnä vierailuun rakennuksen sisällä, eivät niinkään ulkopuolisiin asioihin. Kommenteista tuli ilmi, että ajanvaraus rakennuksen sisälle koettiin vaikeana, lisäksi koronatoimet lisäsivät ongelmia vierailuun liittyen. Esille tuotiin muun muassa se, että henkilökunta oli epäystävällistä tai että ajanvaraus kohteeseen oli jostain syystä epäonnistunut. Jossakin tapauksessa varaus oli peruuntunut kokonaan ilman syytä.

Berliinin oma Colosseum – Olympiastadion

Olympiastadionista on TripAdvisorissa (TripAdvisor 2022d) hieman reilu 2800 arviota ja Googlessa (Google 2022c) puolestaan yli 23 000 arviota. Molemmilla sivustoilla arviointien keskiarvo on 4,5.

Sanat, jotka useimmiten nousivat esille arvioinnissa, olivat vaikuttava, suuri, mykistävä ja mahtava. Osana tätä vaikuttavuutta pidettiin myös stadionin rakennusmateriaalia. Kuten jo aikaisemmin luvussa 2 totesin, juuri tätä Adolf Hitler tavoittelikin suunnitellessaan mahtavia rakennushankkeitaan. Stadionin koettiin tuovan mieleen Colosseumin

Roomassa. Opastetuille kierroksille osallistuneet kävijät kuvailivat käyntiä todella mielenkiintoiseksi ja oppaat osasivat kertoa paljon lisätietoa stadionista. Mielenkiintoinen huomio arvioissa oli se, että moni toi esiin väljyyden stadionilla ja tätä myöten mahdollisuuden kävellä ja katsella aivan rauhassa ilman muita häiriötekijöitä. Lisäksi stadion koettiin hyvin erityislaatuiseksi sen historiansa vuoksi.

Kuva 5. Berliinin Olympiastadion. (Julia Nurminen.)

Negatiivisia asioita tutkittaessa monessa arviossa tuotiin esille esteettömyys ja se, kuinka liikuntarajoitteisena stadionilta oli hyvin vaikea löytää esimerkiksi hissiä tai muutenkaan liikkua alueella. Lisäksi huonona asiana koettiin se, että stadionin sisäpuolella ei ollut minkäänlaisia informaatiotauluja, vaan ne olivat stadionin ulkopuolella. Jos ei osallistunut opastetulle kierrokselle, ei ollut mahdollisuutta päästä vierailemaan stadionin pukuhuoneissa tai muissa sisätiloissa. Jotkut kokivat, että ilman opastusta tai informaatiota stadion ei ollut vierailun arvoinen.

Näitä edellä mainittuja huomioita tarkastellessa voidaan huomata, kuinka esimerkiksi hyvä opas paikan päällä vaikuttaa positiivisella tasolla elämyskokemuksen kehittymiseen. Oppaan avulla matkailijan on mahdollista saada lisätietoa kohteesta ja opas pystyy tuomaan kohteen esiin erilaisten tarinoiden kautta. Vaikka Olympiastadionia onkin vuosikymmenten aikana remontoitu ja modernisoitu, tällä ei vaikuttanut olevan vaikutusta matkailijoiden kokemaan aitouteen stadionilla.

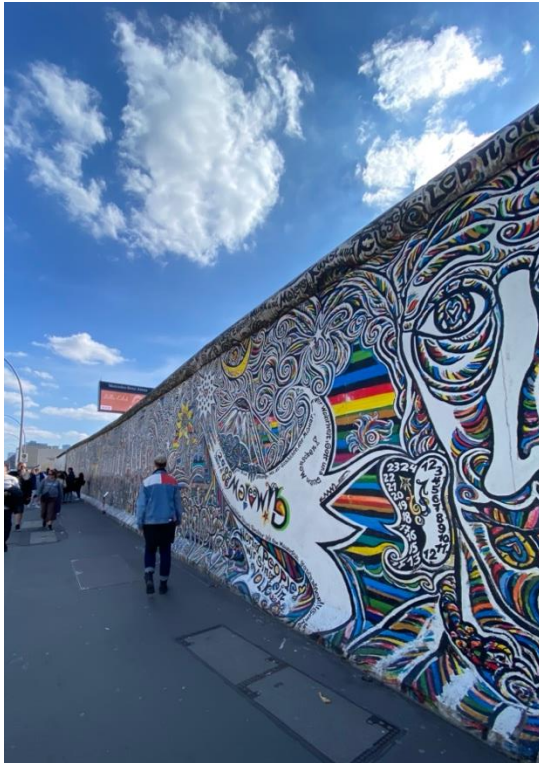
Myös kohteen tarina vaikutti tulevan esiin melko hyvin sen monimuotoisen historiansa kautta. Tarinan esille pääseminen kuitenkin vaikutti osassa tapauksista siltä, että se vaati oppaan kertomaan tarinaa heille. Toisaalta taas tarina jäi puuttumaan, mikäli vierailijalla ei ollut ennakkokäsitystä kohteesta ja kuten jo todettua, informaatiota ei ollut juurikaan saatavilla kohteen sisäpuolella.

Se, koettiin kohteeksi erilaiseksi muiden joukossa, riippuu varmasti hyvin paljon matkailijan taustoista ja lähtökohdasta. Esimerkiksi paljon erilaisissa urheilutapahtumissa käyneelle matkailijalle stadion ei välttämättä näyttäyty kovinkaan erilaisena, kun taas henkilölle, joka ei ole aiemmin käynyt millään stadionilla, Berliinin Olympiastadion saattaa näyttäytyä mykistävänä.

Mielenkiintoinen huomio stadionista oli se, että moni koki hyvänä asiana rauhallisuuden ja sen, että oli mahdollisuus kokea stadion vain yksin tai oman seurueensa kanssa. Tässä kohteessa tuntuikin olevan tärkeää se, että itse stadion ja sen historia toimii aistiärsykkeenä.

Lännen ja idän välissä- Berliinin muuri

Muuria varten tutkin arvioiteja East Side Gallerystä (TripAdvisor 2022e), josta on kirjoitettu TripAdvisorissa reilu 16 600 arviointia ja Googlessa (Google 2022d) 41 500 arviointia. Checkpoint Charliesta (TripAdvisor 2022f) on TripAdvisorissa reilu 13 400 arviointia ja Googlessa (Google 2022e) yli 64 000 arviointia. Berliini muurin muistomerkistä (TripAdvisor 2022g) on TripAdvisorissa 17 900 arviointia ja Googlessa (Google 2022f) 34 400 arviointia.

Kuva 6. East Side Gallery Berliinissä. (Julia Nurminen.)

East Side Gallery koettiin kauniina ja vaikuttavana ja grafiitit olivat kohteessa hienoja. Monen arvioijan mielestä kohteessa oli mielenkiintoinen historia, mutta arvioinnit liittyivät pääosin itse grafiitteihin. Kohteen negatiiviset arvioinnit puolestaan liittyivät juuri siihen, että historia ei päässyt oikealla tavalla esiin kohteessa. Koettiin, että graffitit vievät kohteelta sen historiallista arvoa. East Side Gallery koettiin myös liian ruuhkaisena ja “turistirysänä”.

Checkpoint Charliessa taas moni koki kohteella olevan suuri historiallinen arvo ja tiedostettiin kohteen suuri medianäkyvyys. Kohde oli myös monessa kommentissa mainittu ns ”pakko käydä ja ottaa kuva” kohteena. Muutamassa kommentissa tuli ilmi, miten kokemuksesta oli saatu hyvinkin informatiivinen taitavan oppaan avulla. Negatiivisista kommentteista suurin osa koostui siitä, että kohteen ympäristö oli liian kaupallista eikä se sopinut tähän historialliseen paikkaan. Etenkin kohteen viereisen McDonaldsin koettiin jopa pilaavan koko paikan. Lisäksi monessa kommentissa tuli ilmi, että paikalla oli aivan liikaa muita turisteja ja ihmisiä ja lisäksi itse kohteesta oli hankala saada kuvaa, sillä se sijaitsi keskellä tietä. Koppi ei myöskään ole alkuperäinen, joten myös se sai paljon negatiivista palautetta. Moni myös kuvaili kohdetta ”yli hypetetyksi”.

Berliinin muurin muistomerkki. Kohdetta kuvattiin vaikuttavana, ajatuksia herättävänä ja informatiivisena. Moni kertoi, että kohteesta oppi uutta. Lisäksi moni kertoi, että etenkin museossa kerrotut tarinat koskettivat syvästi. Yllättävänä moni koki, että kohteessa olevat

grafiitit eivät ollenkaan sopineet muurille. Moni myös kertoi, että ilman vieressä olevaa museota, pelkkä muistomerkki on melko turha. Koettiin, että pelkästään muistomerkillä ei ollut riittävästi informaatiota.

”Maailman suurin lentokenttä”- Tempelhof

TripAdvisorissa (TripAdvisor 2022h) on Tempelhofin lentoasemasta vain hieman reilu 800 arviota, Googlessa puolestaan reilu 4000 arviointia. TripAdvisorissa kenttä on arvioitu keskimäärin 4,5 arvoisesti ja Googlessa (Google 2022g) arviointien keskiarvo on myös 4,5.

Kuva 7. Tempelhofin lentoasema. (Julia Nurminen.)

Suurin osa positiivisista arvioista kertoi opastetusta kierroksesta ja kuinka hyvä kierros oli ollut. Kierros oli informatiivinen ja moni kertoi myös hyvistä oppaista. Moni oli myös vaikuttunut lentokentän suuresta koosta. Mikäli ei osallistunut opastetulle kierrokselle, myös vierailukeskuksesta pystyi lukemaan paljon informaatiota lentokentästä ja sen historiasta. Myös kentän ulkoilualue koettiin mukavan virkistyksenä ja sen pystyy kokemaan esimerkiksi pyöräillen.

Vaikka positiivisissa arvioissa tuli ilmi, että vierailukeskuksessa on informaatiota, negatiivisissa arvioissa tuli kuitenkin ilmi, kuinka vaikeaa tietoa oli välillä löytää. Muutama myös kertoi huonoista oppaista ja sitä kautta kokemus opastetusta kierroksesta oli huono. Pettymyksiä oli myös aiheuttanut se, että kierroksella ei ollut mahdollisuutta nähdä esimerkiksi itse terminaalia kunnolla vaan katsottiin koripallokenttää. Myöskin opaskylttien puute aiheutti negatiivista palautetta.

Etenkin Tempelhofin arvioissa korostuu hyvän opaskierroksen merkitys. Kohde ei ehkä ole yhtä tunnettu kuin muutama muu Berliinin suosituimmista nähtävyyksistä, joten ihmisillä ei ehkä ole niin paljon ennakkotietoa kohteesta etukäteen. Tämän vuoksi opaskierros koettiin elämyksellisyyden kannalta hyvin tärkeäksi kyseisessä kohteessa.

Kohde on jo itsessään melko yksilöllinen sen uniikin historiansa vuoksi ja kuten jo todettua, hyvä opas pystyy tarinallistamisen kautta yksilöimään kohdetta vielä paremmin opastamalleen ryhmälle. Matkailijoiden kokemuksissa näkyi myös se, että kohde koettiin aidoksi, sillä alkuperäisen käyttötarkoituksen jäljet ovat kuitenkin edelleen näkyvillä.

Toisaalta taas tarinallistamisen ja vuorovaikutuksen puute näkyi erityisen hyvin tässä kohteessa. Mikäli opas ei onnistunut vuorovaikutuksessa matkailijoiden kanssa, myös tarinallistaminen kärsi. Kohteen aitous tuntui myös kärsivän siinä tapauksessa, että opaskierroksella ei päässyt katsomaan itse terminaalia kunnolla.

Muistomerkki vai nähtävyys- Hitlerin bunkkeri

Führerbunkkeri eli Adolf Hitlerin bunkkeri on arvioinneiltaan vähäisin ja huonoiten arvioitu. TripAdvisorissa (TripAdvisor 2022i) kohteesta on vain 476 arvioita ja Googlessakin (Google 2022h) vain 145 arvioita. TripAdvisorissa arviointien keskiarvo on 3 ja Googlessa 3,8.

Arvioissa kävi ilmi se, että kohdetta ei koettu niinkään nähtävyydeksi, eikä siitä ole sellaista haluttu tehdäkään. Moni koki juuri sen, että itse parkkipaikassa ja muistotaulussa ei ole juurikaan mitään nähtävää, mutta paikalla on symbolinen merkitys natsihallinnon vallan romahtamiselle. Osa matkailijoista koki paikan tämän vuoksi silti symboliikkansa vuoksi käymisen arvoisena.

Toisaalta taas osa koki asian juuri niin, että kohteessa ei ole mitään nähtävää, ainoastaan pelkkä parkkipaikka ja muistotaulu ja näin ollen se oli osalle matkailijoista pettymys.

Kohteessa ei täyty kovinkaan moni elämuskolmion kriteereistä, sillä itse bunkkerin jäännökset eivät ole nähtävillä, vaan ne ovat maan alla peitettynä. Toisaalta juuri tämä kohde on kaikista ristiriitaisin, sillä ymmärrettävästi tästä paikasta ei ole haluttu tehdä pyhiinvaelluskohdetta. Paikalla on kuitenkin merkittävä historia, joten ymmärrettävästi sitä ei ole mahdollista vain pyyhkiä pois paikalta.

Kohde on toki melko ainutkertainen, mutta juurikaan muut elementit eivät kohteessa täyty. Kohteen aitous kärsii siitä, että itse bunkkeri on kätkettynä maan alla eikä sinne ole matkailijoilla mahdollisuutta päästä. Kohdetta voi toki tarinallista oppaiden avulla, mutta pelkästään sillä tästä kohteesta ei ole mahdollista luoda täydellistä elämyskokemusta.

Omat kokemukset

Vierailin itse Berliinissä maaliskuussa 2022 ja suoritin paikan päällä matkailukohteissa etnografista havainnointia. Vierailin kaikissa muissa esittelemissäni kohteissa paitsi Führerbunkkerin muistomerkillä.

Omat havaintoni ja kokemukseni ovat melko samanlaisia kuin aiemmin tutkimissani kommenteissa on tullut ilmi. Monessa kohteessa liika kaupallisuus ja ihmisten paljous pilaa kohteen aitoutta ja sitä kautta vaikuttaa negatiivisella tavalla kohteen elämyksellisyyteen. Tämän huomasin vaikuttavan negatiivisella tavalla esimerkiksi Checkpoint Charlien luona ja Brandenburgin portilla. Olikin mielenkiintoinen huomio, että kaupallisuuden ei tarvinnut liittyä juuri matkakohteeseen, vaan esimerkiksi ympäröivien ravintoloiden tai muiden kaupustelijoiden läsnäolo koettiin epäsopivana kohteen ympärille. Etenkin Checkpoint Charlien luona tämän huomasin, sillä kiireinen ja turistien täyttämä ympäristö ei varsinaisesti luonut historian tuomaa arvostusta kohteelle.

Vierailin Brandenburgin portilla kaksi kertaa ja ensimmäisellä kerralla paikalla oli todella paljon ihmisiä. Lisäksi ympärillä oli erilaisia kaupustelijoita, kuten moni mainitsi kommenteissakin. En juurikaan saanut tuolla kertaa mitään irti kohteesta eikä se tehnyt minuun juuri minkäänlaista vaikutusta. Toisella kertaa paikka oli huomattavasti rauhallisempi eikä kaupustelijoitakaan ollut aamulla niin paljon paikalla. Kohdetta pystyi tarkkailemaan rauhassa ja koen, että sillä kertaa minulla oli paremmin mahdollisuus uppoutua ajatuksiin ja miettiä kohteen historiaa. Tällä toisella kertaa kokemus oli siis huomattavasti parempi ja elämyksellisyys pääsi kohteessa paremmin esiin. Myös vierailuajankohdalla on siis tällaisessa tapauksessa merkitystä.

Itselleni merkittävin elämyskokemus tapahtui Olympiastadionilla. Olin etukäteen tutkinut stadionia ja katsonut dokumentteja vuoden 1936 olympialaisista, joten minulla oli siis jonkinlainen ennakkokäsitys kohteesta jo ennestään. Koen, että tuolla ennakkotiedolla oli merkittävä vaikutus siihen, että kohde teki minuun niin suuren vaikutuksen. Lisäksi minuun vaikutti juuri se, että saimme kulkea kohteessa rauhassa ilman muita matkailijoita ympärillä ja sitä kautta uppoutua omiin ajatuksiimme. Koska kokemus oli niin vahva, uskon, että olisin yltänyt elämyskolmion huipulle, mikäli olisin osallistunut opastetulle kierrokselle ja saanut sitä kautta vielä enemmän tietoa ja tarinoita kohteesta.

5 Tulokset ja pohdinta

Tutkimuksen tuloksia tarkastellessa tuli ilmi se, että kaikissa kohteissa oli kyllä elämyksen eri elementtejä, mutta hyvin harvoin elämyskokemus ylsi korkealle tasolle ilman asiantuntevaa opasta mukana. Tapauksissa, joissa opasta ei ollut, elämyskokemuksen syntyminen tuntui vaativat sitä, että matkailija oli itse tutustunut kohteen taustoihin, tapahtumiin ja historiaan. Matkailijan omalla taustalla sekä kiinnostuksella on siis merkittävä rooli elämyskokemuksen synnyssä, mikäli opasta ei ole paikalla. Kuten Pine ja Gilmore (2009) toteavatkin, asiakkaan taustalla on aina merkittävä vaikutus elämyksen synnyssä ja lopulta asiakas kuitenkin itse määrittää kokemuksen syntyminen.

Tuli ilmi myös se, että mikäli matkailija ei etukäteen tuntenut kohteen taustoja, itse paikan päällä kohteessa oli tätä tietoa melko vaikea löytää ja näin ollen elämyskokemus saattoi jäädä tämän takia puuttumaan. Kaikista hankalin kohde oli Führerbunkkeri, joka ei oikeastaan ollut kohde, vaan enemmänkin muistomerkki, ja etenkin tässä kohteessa informaation saaminen paikan päällä tuntui olevan vaikeaa tai sitä ei ollut juuri ollenkaan. Tämä kohde siis oikeastaan sopi vain niille matkailijoille, jotka tiesivät kohteen historiasta etukäteen tai mukana oli hyvin asiantunteva matkaopas. On kuitenkin ymmärrettävää, että tämän kaltaista kohdetta ei haluta nostaa liikaa esille, jotta kohteesta ei tulisi pyhiinvaelluspaikkaa Adolf Hitlerin muistolle.

Liika kaupallisuus ja ihmispaljous olivat lisäksi muutaman kohteen ongelma elämyskokemuksen kannalta. Kaupallisuuden ei välttämättä tarvinnut liittyä juuri matkakohteeseen, vaan myös kohteen ympäristöllä oli negatiivinen vaikutus elämyskokemuksen syntyyn, mikäli se koettiin liian kaupallisena. Liika matkailijoiden määrä puolestaan näkyi etenkin East Side Galleryssa ja Checkpoint Charliella. Moni kuvaili näitä paikkoja sanoin ”turistirysä”. Voidaan todeta tutkimusten ja kokemusten kautta, että sotahistoria ei pääse kohteessa aina oikeuksiinsa, mikäli ympäristö ei ole kohteelle sopiva ja kohde on liian täynnä matkailijoita. Kohteen historialliseen tarinaan uppoutuminen saattaa vaatia sen, että kohteessa on mahdollisuus päästä syventymään omiin mietteisiin ja ajatuksiinsa rauhassa, mikä taas ei ole mahdollista, jos kohteessa on liikaa matkailijoita ja hälinää.

Tutkimustulokset olivat suurilta osin tietoperustassa esitettyjen faktojen mukaisia. Kuten luvussa kolme todettiin, elämys itsessään syntyy vasta asiakaspalvelutilanteessa ja tutkimukseni vahvistaa tämän todeksi myös tutkimissani sotahistoriallisissa matkailukohteissa. Lisäksi voidaan todeta tietoperustaan peilaten, että hyvä elämyskokemus tarvitsee kaikki kuusi elämyksen peruselementtiä toteutuakseen.

Adolf Hitlerin ja kansallissosialismin aika saattaa olla saksalaisille edelleen arka asia, joten ymmärrän, että sen ajan kohteiden markkinointi ja esille tuominen voi tuntua vaikealta. Kuitenkin juuri tämänkaltaiset matkakohteet ja sotahistoria kiehtovat monia matkailijoita, joten tulisikin löytää keino tuoda näiden kohteiden historia esiin tavalla, joka kuitenkin ottaisi huomioon asian aran historian.

5.1 Johtopäätökset

Kaikissa kohteissa oli jo valmiina yksi tai useampi elämyksen eri elementti. Havainnoissa tuli kuitenkin ilmi se, että oppaan kanssa elämyskokemuksen saavuttaminen oli todennäköisempää, kuin ilman opasta. Useassa kohteessa havaittiin myös se, että joidenkin matkailijoiden oli vaikea löytää tietoa. Kohteisiin tulisikin siis lisätä esimerkiksi opastauluja tai muita informaatiota tuottavia keinoja. Esimerkiksi jonkinlaiset museoista tutut videotaulut tai tapahtumista kertovat ääninauhat voisivat antaa matkailijoille lisätietoa kohteesta ilman opasta. Myös jonkinlainen yhteistyö aiheesta kertovien museoiden kanssa voisi tuoda lisää elämyksen elementtejä kohteisiin.

Lisäksi internetiä ja erilaisia mobiilipalveluja voitaisiin hyödyntää tämän kaltaisissa kohteissa todella hyvin. Kohteet ovat kulttuurihistoriallisesti hyvin merkittäviä, joten matkailijoiden tulisi saada kohteista ja niiden historiasta tietoa hyvin myös ilman opasta.

Tutkimus suoritettiin asiakaskokemuksia tutkimalla TripAdvisorista sekä Googlen arvioinneista. Otanta oli laaja, useita kymmeniä tuhansia arvioita, mutta täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että kuka tahansa voi kirjoittaa arvioiteja joko Googleen tai TripAdvisoriin. Kuitenkin samat asiat toistuivat useissa arvioissa ja lisäksi omat havaintoni kohteista tukivat arvioita, joten pidän näitä luotettavana tulkintana kohteiden elämyksellisyydestä.

Tutkimustani on mahdollista hyödyntää esimerkiksi erilaisten sotahistoriallisia matkoja tarjoavien matkanjärjestäjien käyttöön opaspalveluja suunniteltaessa. Lisäksi tutkimustuloksia on mahdollista käyttää erilaisissa asiantuntijapalveluissa ja mahdollisesti kehiteltäessä uusia palveluita elämyksellisyyden tuottamiseen saman tyyppisissä kulttuurihistoriallisissa matkailukohteissa.

5.2 Oma oppiminen ja ammatillinen kehitys

Opinnäytetyöni aihe vastaa opiskelemaani alaa melko hyvin ja koen myös, että sotahistoria Euroopassa on tällä hetkellä hyvinkin ajankohtainen aihe Ukrainassa olevan sodan myötä. Olen iloinen, että pystyin kyseisen aiheen myötä myös yhdistämään oman mielenkiintoni sotahistoriaa kohtaan omiin opintoihini ja vielä käymään tutkimuksen aikana

paikan päällä kohteissa. Omasta mielestäni on myös tärkeää tietää ja oppia historiasta, jotta voimme ehkäistä samankaltaiset tapahtumat tulevaisuudessa.

Pyrin työssäni jakamaan tietoperustan kahteen omaan kokonaisuuteensa; ensin halusin esitellä kohteet ja niiden historian ja seuraavassa osassa keskittyä elämysteoriaan. Koska Berliini on tunnettu ja suosittu matkakohde, kohteista oli melko helppo löytää tietoa. Toisaalta taas aikaisempia tutkimuksia juuri Berliinin sotahistoriallisten kohteiden elämyksellisyydestä oli melko vaikeaa löytää, sillä itse koin etenkin aikaisempien tutkimusten hakemisen todella vaikeaksi ja työlääksi. Ongelma saattoi lisäksi olla kielitaidon puute, sillä saksan kielellä olisi voinut löytyä vielä parempia lähteitä ja tarkempia tutkimuksia juuri Berliinistä.

Tutkimuksen kannalta koin myös tärkeäksi sen, että minulla oli mahdollisuus lähteä itse käymään Berliinissä ja vieraila valitsemissani matkailukohteissa. Koen, että tämä antoi syvempää ymmärrystä historiaan ja elämyksellisyyttä oli helpompi tutkia itse paikan päällä. Lisäksi vierailu paikan päällä antoi lisämotivaatiota työn tekoa varten. Omat havaintoni myös vahvistivat nettilähteistä tutkimiani havaintoja ja matkailijoiden kokemuksia.

Koen, että etenkin tiedonhakutaitoni kehittyivät paljon prosessin aikana. Löysin todella monia uusia kanavia tiedonhakuun ja lajitteluun. Koen, että pystyin myös hyödyntämään aiemmin koulussa oppimiani asioita opinnäytetyöni aikana. Etenkin itsensä johtaminen ja prosessinhallintataidot kehittyivät tässä projektissa. Aiheen rajaaminen ja tutkimuskysymyksen asettelu tuntui aluksi melko vaikealta ja jälkikäteen ajateltuna ne olisi pitänyt asettaa tarkemmin heti alusta lähtien. Prosessin aikana opin todella paljon uutta tutkimuksen tekemisestä sekä eri tutkimusmenetelmistä.

Jos tekisin opinnäytetyöni nyt uudelleen, tekisin sen varmasti hyvin eri tavalla ja tekisin tarkemman aikataulusuunnitelman. Aluksi en tajunnut, kuinka paljon esimerkiksi tiedonhaku ja lähteiden ja tutkimusten tutkiminen vie aikaa. Varaisin siis tietoperustan tekoon ja tiedonhakuun paljon enemmän aikaa.

Olisin voinut onnistua paremmin aikataulutuksessa ja kehittää itselleni paremman suunnitelman työn etenemiseen, sillä loppua kohden minulle tuli kiire saada työ valmiiksi. Yritän kuitenkin ottaa tästä oppia kehittää itselleni paremman suunnitelman tulevaisuuden projekteja varten.

Lähteet

Ayyash, D. 2013. The Brandenburg Gates: Unity, Division, and Reinvented Tradition in Post-Wall Berlin. Bachelor of Science in Planning. Massachusetts Institute of technology, Degree of Master in City Planning. Luettavissa: <https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/81735>. Luettu: 5.5.2022.

BBC 2019. Fall of Berlin Wall: How 1989 reshaped the modern world. Luettavissa: <https://www.bbc.com/news/world-europe-50013048>. Luettu: 22.4.2022.

Butler, R. & Suntikul, W. 2010. Tourism and Political change. Goodfellow Publishers Ltd. Woodeaton. Luettavissa: <http://perpus.univpancasila.ac.id/repository/EBUPT180275.pdf#page=31>. Luettu: 22.4.2022.

Butler, R. & Suntikul, W. 2013. Tourism and war. Routledge. New York. E-kirja. Luettu: 23.4.2022.

Copley, C. 2016. Curating Tempelhof: negotiating the multiple histories of Berlin's 'symbol of freedom': Winner of the Dyos Prize 2016. Urban History, 44, 4, s. 5.

Donath M. 2006. Architecture in Berlin 1933-1945 A guide through Nazi Berlin. Lukas Verlag. Berliini. E- kirja. Luettu: 5.5.2022.

Gao, J., Ma, J. & Scott, N. 2017. Visitor Experience Design. GABI Series in Tourism Management Research. DataSet Ltd. UK.

Google 2022a. Brandenburgin portti. Luettavissa: https://www.google.com/search?q=brandenburgin+portti&sxsrf=ALiCzsZ2ZDSFQIAUV26lFt_VJyg7VWVs_g%3A1652515761733&ei=sWN_YsC8LOOSrgS_-4bABw&ved=0ahUKEwiA2dr3xN73AhVjiYsKHb-9AXgQ4dUDCA4&uact=5&oq=brandenburgin+portti&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAMyBAgjECcyBAgjECcyCwguEIAEEMcBEK8BMgYIABAWEB46BwgjELADECc6BwgAEecQsAM6BwgAELADEEM6EgguEMcBEK8BEMgDELADEEMYAToMCC4QyAMQsAMQQxgBOggIAB CABBCxAzoECAAQQzoHCC4Q1AIQQzoECC4QQzoKCC4QxwEQrwEQQzoLCAAQgAQ QsQMgE6CwguEIAEELEDENQCOgsILhCABBCxAxCDAToICC4QgAQQsQM6CAguE LEDEIMBOhEILhCABBCxAxDHARDRAXDUAjoFCAAQgAQ6BQguEIAEOggILhCABBDU AjoFCAAQyE6BAgAEApKBAhBGABKBAhGGAFQmAhYny9gvzFoA3ABeACAAakBiAG

OEZIBBDguMTKYAQCgAQHIARTAAQHaaAQYIARABGAg&sclient=gws-wiz. Luettu: 5.5.2022.

Google 2022b. Berliinin valtiopäivätalo. Luettavissa:

[Google 2022c. Berliinin olympiastadion. Luettavissa:](https://www.google.com/search?q=berliinin+valtiop%C3%A4iv%C3%A4talo&sxsrf=ALiCzsb1swysBz6e-5R2wz5Po04ZNSX22g%3A1652515845822&ei=BWR_YrzuMe-OrwSgsYiAAw&gs_ssp=eJzj4tTP1TcwTCs3SDdgtFI1qDAxT7QwNUw2NzFMttU1MEuxMqgwMzFMMjVKMU5MSjM0T0k19ZJOSi3KyczMy8xTKEvMKcnMLzi8JLPs8JKSxJx8AIYbGic&oq=berliinin+val&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAMYADIKCC4QxwEQrweEQJzIECCMQJzIECCMQJzIFCAAQgAQyBggAEBYQHjIICAAQDxAWEB4yBggAEBYQHjoHCCMQsAMQJzoHCAAQRxCwAzoHCAAQsAMQzozPCC4Q1AIQyAMQsAMQXqgBoHlLhDHARCvARDIAxCwAxBDGAE6DAguEMgDELADEEMYAToECAAQRzoLCC4QgAQQxwEQrweE6CAguEIAEENQCOgcllxDqAhAnOgglABCABBCxAzoKCC4QxwEQrweEQzoeCAAQzozHCC4Q1AIQQzoRCC4QgAQQsQMqgweEQxwEQowI6BwgAELEDEEM6BQguEIAEOhEILhCABBCxAxCDARDHARDRAzoLCC4QgAQQsQMq1AI6DgguELEDEIMBEMcBEK8BOggIAB CxAxCDAToLCAAQgAQQsQMqgweFKBAhBGABKBAhGGAFQ_AIYgTBgtj1oBXACeAGA AakBiAGtG5IBBTE0LjE5mAEOAEBAEKyAEIwAEB2gEGCAEQARgl&sclient=gws-wiz#lrd=0x47a851c741ee506d:0x641b52d3abf17de5,1,,,. Luettu: 5.5.2022.</p>
</div>
<div data-bbox=)

[Google 2022d. East Side Gallery. Luettavissa:](https://www.google.com/search?q=berliinin+olympiastadion&sxsrf=ALiCzsb3G9IBh6KtdAP-hGZQ3kdwCC_cjQ%3A1652515958228&ei=dmR_YrbJDYSbrwTErrq4Dg&gs_ssp=eJzj4tTP1Tcwzio2TzFgtFI1qDAxT7QwNTdMtTBKTUoyM7K0MqhITjU1tDRJNTNOMkhOMTZN8ZJISi3KyczMy8xTyM-pzC3ITCwuSUzJzM8DADmYF8c&oq=berliinin+olym&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAMYADIKCC4QxwEQrweEQJzIECCMQJzIFCAAQgAQyBQgAEIAEMgUIABCABDIFCC4QgAQyBQguEIAEMgUIABCABDIFCAAQgAQyBQgAEIAEOg0ILhDHARCvARCwAxAnOgcllxCwAxAnOgclABBHELADogYIABAWEB5KBAhBGABKBAhGGABQ5wdY5Q9g3RloA3ABeACAAWuIAfkDkgEDMi4zmAEAoAEByAEKwAEB&sclient=gws-wiz#lrd=0x47a8571e82ebb629:0xce5194e63b0cd35d,1,,,. Luettu: 6.5.2022.</p>
</div>
<div data-bbox=)

https://www.google.com/search?q=east+side+gallery&sxsrf=ALiCzsbILtARCWb6I3ROBfedajuwq0peqQ%3A1652516053059&ei=1WR_YtufA_DlrgTmuY4Q&gs_ssp=eJzj4tTP1TcwLjFJSzNgtFI1qDAxT7QAYrM009SUxDSTJCuDipRUy6RUS_Mkk0RLQyMLQwsvwdTE4hKF4syUVIX0xJyc1KJKAK4LFOE&oq=east+side+&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAMYADILCC4QgAQQxwEQrweEQyBQgAEIAEMgUIABCABDIFCAAQgAQyBQgAEIAEMgUIABCABDIFCAAQgAQyBQgAEIAEMggILhCABBDUAjILCC4QgAQQxwEQrweE6DQguEMcBEK8BELAD

ECc6BwgAEEcQsAM6DAguEMgDELADEEMYAToECCMQJzoLCAAQgAQQsQMQgwE6
 DgguELEDEIMBEMcBEK8BOggIABCxAxCDAToRCC4QgAQQsQMQgwEQxwEQ0QM6D
 QguELEDEMcbENEDEEM6CAgAEIAEELEDOggILhCABBCxAzoOCC4QgAQQsQMQxw
 EQrwE6DgguEIAEEMcBENEDENQCOgUILhCABEoECEEYAEoECEYYAFC8B1iFEWDB
 GWgDcAF4AIABdogBsAeSAQM3LjOYAQCgAQHIAQvAAQHAAQQIARgl&sclient=gws-
 wiz#lrd=0x47a847a6f5edaf4b:0xde9be97b4a912818,1,,,. Luettu: 6.5.2022.

Google 2022e. Checkpoint Charlie. Luettavissa:

[Google 2022f. Berlin wall memorial. Luettavissa:](https://www.google.com/search?q=checkpoint%20charlie&sxsrf=ALiCzsapNkjapi05e2BgnCQh6icSXV7tVg:1652516285428&ei=uWV_YuC9Ha-orgT_14m4Dw&oq=chec&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAMYADIECCMQJzIOCC4QgAQQsQM QxwEQrwEyCgguEMcBENEDEEMyCwguEIAEELEDENQCMggIABCABBCxAzIFCAAQg AQyBAgAEEMyCwgAEIAEELEDEIMBMgQIABBDMgsIABCABBCxAxCDAToHCCMQ6gl QJzoNCC4QxwEQrwEQ6glQJzoGCCMQJxATOGQILhBDOhMILhCxAXCDARDHARDRA xDUAhAKOggILhCABBCxA0oECEEYAEoECEYYAFC0BVjACWDZEGgBcAF4AIABgAGI AaoDkgEDMS4zmAEAoAEBsAEKwAEB&sclient=gws-wiz&tbs=lf:1,lf_ui:2&tbm=lcl&rflfq=1&num=10&rdimm=2568459447151987144&lqi=ChJjaGVja3BvaW50IGNoYXJsaWVI6ohXWigQABABGAAYASISY2hIY2twb2ludCBjaGFybGllK gYIAhAAEAeyAmVukgETaGlzdG9yaWNhbF9sYW5kbWFya5oBJENoZERTVWhOTUc5bl MwVkpRMEZuU1VSbmRHRnFXWEJSUIJBQg&ved=2ahUKEwicvLbxx73AhXwBBAlHW 2JDX4QvS56BAgOEAE&sa=X&rlst=f#rflfi=hd:;si:2568459447151987144,!,ChJjaGVja3Bva W50IGNoYXJsaWVI6ohXWigQABABGAAYASISY2hIY2twb2ludCBjaGFybGllKgYIAhAAE AeyAmVukgETaGlzdG9yaWNhbF9sYW5kbWFya5oBJENoZERTVWhOTUc5blMwVkpR MEZuU1VSbmRHRnFXWEJSUIJBQg;mv:[[52.511064399999995,13.398057999999999],[52.502619599999996,13.387627199999999]];tbs:lf:!1m4!1u3!2m2!3m1!1e!1m4!1u2!2m 2!2m1!1e!12m1!1e2!2m1!1e3!3slAE,lf:1,lf_ui:2. Luettu: 6.5.2022.</p>
</div>
<div data-bbox=)

CABBDHARCvAToFCC4QgAQ6BQguEMsBSgQIQRgASgQIRhgBUPwIWKMjYMooaARw
 AXgAgAHcAYgB4hOSAQYxNC45LjGYAQcGgAQGwAQrIARPAAQHaAQYIARABGAnaAQ
 YIAhABGAg&sclient=gws-

wiz&tbs=lf:1,lf_ui:1&tbm=lcl&rflfq=1&num=10&rldimm=16885119300824838572&lqi=Chtt
 ZW1vcmlhbCBvZiB0aGUgYmVybGlulHdhdGxlu6qelQJaMxAAEAEQAhAEGAAYARgCG
 AMYBCIbbWVtb3JpYWwgb2YgdGhllGJlcmxpbIB3YWxsMgJlbpIBDW1lbW9yaWFsX3Bhc
 ms&phdesc=7_I6v_AgLIU&ved=2ahUKEwibxrDYx973AhWlzYsKHVVEAAoQvS56BAgEE
 AE&sa=X&rlst=f#rifi=hd:;si:16885119300824838572,l,ChttZW1vcmlhbCBvZiB0aGUgYmV
 ybGlulHdhdGxlu6qelQJaMxAAEAEQAhAEGAAYARgCGAMYBCIbbWVtb3JpYWwgb2Yg
 dGhllGJlcmxpbIB3YWxsMgJlbpIBDW1lbW9yaWFsX3Bhcms,y,7_I6v_AgLIU;mv:[[52.5351
 286,13.3903544],[52.5337007,13.3872822]];tbs:lrf:!1m4!1u3!2m2!3m1!1e1!1m4!1u2!2m2!
 2m1!1e1!2m1!1e2!2m1!1e3!3sIAE,lf:1,lf_ui:1. Luettu: 6.5.2022.

Google 2022g. Tempelhofin lentoasema. Luettavissa:

https://www.google.com/search?q=tempelhofin+lentoasema&sxsrf=ALiCzsbSxcvHel7d72XQirCH8ZUU_dy_7w%3A1652516605924&ei=_WZ_YtqJOPCPrGTFwYSQCw&gs_ssp=eJzj4tTP1TcwzKuoMDNgtF11qDAXT7QwSUu1SDY1NDVOtEyyMqhINTZMTEy0NDU0NDZONDMw9xlrSc0tSM3JyE_LzFPISc0ryU8sTs1NBAAQORa6&oq=tempel&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAMYADIKCC4QxwEQrweEQJzIICC4QgAQQ1AIyBQgAEIAEMgsILhCABBDHARCvATILCC4QgAQQxwEQrweEQwEycwguEIAEEMcBEK8BMgUIABCABDIHCAAQgAQQCjIHCAAQgAQQCjIFCAAQgAQ6DQguEMcBEK8BELADECc6BwgAEEcQsAM6DAguEMgDELADEEMYAToECCMQJzoRCC4QgAQQsQMgQwEQxwEQ0QM6CwgAEIAEELEDEIMBOggIABCxAXCDAToLCC4QgAQQsQMgQwE6DggguEIAEELEDEMcbEKMCOg4ILhCABBCxAxDHARDRAzoKCC4QxwEQrweEQzOLCC4QgAQQsQMgQ1AI6CAgAEIAEELEDOhEILhCABBCxAxCDARDHARCvAToRCC4QgAQQsQMgQxwEQrweEQ1AI6CAguEIAEELEDOgUIABDLAToHCC4Q1AIQQ0oECEEYAEoECEYYAFDoDljoFGCFJWgHcAF4AIABalgBswSSAQM0LjKYAQcGgAQHIAQvAAQHaAQQIARgl&sclient=gws-wiz#lrd=0x47a84fe8c5153a9b:0xe31aaa951133a607,1,,, Luettu: 6.5.2022.

Google 2022h. Führerbunker. Luettavissa:

https://www.google.com/search?q=f%C3%BChrerbunker&biw=1280&bih=720&sxsrf=ALiCzsalqY5zEIVP1R8uRUrIJuGtXjkYcQ%3A1652516828263&ei=3Gd_Ysu9D_eTWPAPzNmrkAY&ved=0ahUKEwjLm6L0yN73AhX3CRAIHczsCmlQ4dUDCA4&uact=5&oq=f%C3%BChrerbunker&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAMyCgguEMcBEK8BEEMyBQgAEIAEMgUIABDLATIFCAAQyweEQwEycwguEIAEEMcBEK8BEEMyBQgAEIAEMgUIABDLATIFCAAQyweE6BwgjELADECc6BAgjECc6CgguEMcBENEDECC6EQguEIAEELEDEIMBEMcBENEDOhEILhCABBCxAxCDARDHARCjAjoLCAAQgAQQsQMgQwE6BQguEIAEOggILhCABBDUAjoLCC4QgAQQxwEQrweFKBAhBGAFKBAhGGABQiApY0C1gty9oA3AAeACAAaYBiAG

0CpIBAzYuN5gBAKABAcgBAcABAQ&sclient=gws-wiz#lrd=0x47a8513c4f251d4f:0xe229c8801b2fa179,1,,,.Luettu: 7.5.2022.

Gutman, G. & Radeloff, V. 2017. Land-Cover and Land-Use Changes in Eastern Europe after the Collapse of the Soviet Union in 1991. Springer Nature. Switzerland. E-kirja. Luettu: 5.5.2022.

Hentilä, M. & Hentilä, S. 2008. Berliiniin retkiä lähihistoriaan. 2. uudistettu painos. Kirjapaja. Helsinki.

Historiaa maahanmuuttajille 2022a. Kylmä sota alkaa. Luettavissa: <https://www.hi3.fi/10-kylman-sodan-maailma/kylma-sota-alkaa/>. Luettu: 16.4.2022.

Kallinen, T., & Kinnunen, T. Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/etnografinen-havainnointiaineisto/>. Luettu: 22.4.2022.

Luoto, R. & Visuri, P. 2015. Berliini opas historiaan ja kulttuurielämään. Matkailutoimittajat ky. Espoo.

Netflix 2019. Toisen maailmansodan tärkeimmät tapahtumat väreissä. Salamasota. Video. Katsottavissa: <https://www.netflix.com/watch/80989927?trackId=14170286>. Katsottu: 16.4.2021.

Nihti, K. 6.11.2019. Tiesitkö, kuka lausui sanat, joiden myötä Berliinin muuri murtui 30 vuotta sitten vahingossa? Yle. Katsottavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11053186>. Katsottu 14.2.2022.

Olympiastadion Berlin 2022. History of the Olympic stadium Berlin. Luettavissa: <https://olympiastadion.berlin/en/history/>. Luettu: 14.3.2022.

Sharpley, R. Stone, P. 2008. Consuming dark tourism: A Thanatological Perspective. *Annals of tourism research*. 35, 2, s. 2.

Shvili, J. 2021. Berlin map during Cold War including the Berlin Wall. Luettavissa: <https://www.worldatlas.com/geography/berlin-wall.html>. Luettu: 6.5.2022.

Tarssanen, S 2009. Elämystuottajan käsikirja. House of Finland. Sevenprint Ltd. Rovaniemi.

TripAdvisor 2022a. Things to do in Berlin. Luettavissa:

<https://www.tripadvisor.com/Attractions-g187323-Activities-Berlin.html>. Luettu: 25.4.2022.

TripAdvisor 2022b. Brandenburg gate. Luettavissa: https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g187323-d190518-Reviews-Brandenburg_Gate-Berlin.html. Luettu: 22.4.2022.

TripAdvisor 2022c. Reichstag Building. Luettavissa: https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g187323-d190517-Reviews-Reichstag_Building-Berlin.html. Luettu: 23.4.20220.

TripAdvisor 2022d. Olympiastadion Berlin. Luettavissa:

https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g187323-d242761-Reviews-Olympiastadion_Berlin-Berlin.html. Luettu: 22.4.2022.

TripAdvisor 2022e. East Side Gallery. Luettavissa:

https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g187323-d191041-Reviews-East_Side_Gallery-Berlin.html. Luettu: 24.4.2022.

TripAdvisor 2022f. Checkpoint Charlie. Luettavissa: https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g187323-d1166028-Reviews-Checkpoint_Charlie-Berlin.html. Luettu: 23.4.2022.

TripAdvisor 2022g. Memorial of the Berlin Wall. Luettavissa:

https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g187323-d196239-Reviews-Memorial_of_the_Berlin_Wall-Berlin.html. Luettu: 24.4.2022.

TripAdvisor 2022h. Tempelhof Airport. Luettavissa.

https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g187323-d2062972-Reviews-Tempelhof_Airport-Berlin.html. Luettu: 23.4.2022.

TripAdvisor 2022i. Hitler´s Bunker. Luettavissa:

https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g187323-d1651173-Reviews-Hitler_s_Bunker-Berlin.html. Luettu: 25.4.2022.

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. E-kirja. Luettu: 15.4.2022.

Visit Berlin. Flughafen Tempelhof (Tempelhof Airport). Luettavissa:
<https://www.visitberlin.de/en/flughafen-tempelhof-tempelhof-airport>. Luettu 14.3.2022.

VisitBerlin 2022a. Berlin's top ten attractions. Luettavissa:
<https://www.visitberlin.de/en/berlins-top-10-attractions>. Luettu: 25.4.2022.

Yle Areena 15.11.2021. Jakso 1: 1932–35 Viimeinen toivo. Video. Katsottavissa:
<https://areena.yle.fi/1-50754015>. Katsottu: 14.3.2022.